

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародної торгівлі і маркетингу

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 051 «Економіка»**

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: «Світовий досвід імплементації процесу детінізації економіки»

здобувачки: Волошенко Катерини Вікторівни

Наукова керівниця: к.е.н. доцент Іщенко А. В.

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувачка кафедри: д.е.н., професорка Циганкова Т.М.

(підпис)

Київ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет Міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної торгівлі і маркетингу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
05 Соціальні та поведінкові науки
051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

Керівниця проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми
«Міжнародна економіка»

Столярчук Я.М.

(підпис)

«_____» _____ 2023 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри міжнародної торгівлі
і маркетингу

Циганкова Т.М.

(підпис)

«_____» _____ 2023р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Здобувачці вищої освіти Волошенко Катерині Вікторівні

Очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему: «Світовий досвід імплементації процесу детінізації економіки»

Темі затверджено наказом ректора Університету від «14» лютого 2023р. № 293-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах:

Державного комітету статистики України, звітів Європейського парламенту,
нормативно-правової бази України, наукових публікацій зарубіжних і вітчизняних
вчених.

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні засади процесу детінізації економіки
Розділ 2	Зарубіжний досвід та вітчизняна практика детінізації економіки
Об'єкт дослідження:	процес детінізації економіки
Предмет дослідження:	світовий досвід імплементації процесу детінізації економіки з визначенням найбільш результативних механізмів та методів
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	комплексне узагальнення теоретичних засад процесу детінізації економіки та обґрунтування пріоритетних напрямів детінізації економіки України в контексті найбільш успішних світових практик.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	
Сутність, чинники та причини тінізації економіки	
Система соціально-економічних індикаторів тіньової економіки	
Методи детінізації національної економіки	
У розділі 2	
Світова практика імплементації методів детінізації економіки	
Аналіз масштабів тіньової економіки в Україні	
Пріоритетні вектори детінізації економіки України	

Завдання підготувала

Наукова керівниця:

(дата)

Іщенко А.В.

(Прізвище та ініціали, підпис)

Завдання одержала здобувачка: _____

(дата)

Волошенко К.В.

(Прізвище та ініціали, підпис)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 71 сторінку, 4 таблиці, 11 рисунків, список використаних джерел з 60 найменувань, 7 додатків.

«Світовий досвід імплементації процесу детінізації економіки»

Об'єктом дослідження є процес детінізації економіки.

Предметом є світовий досвід імплементації процесу детінізації економіки з визначенням найбільш результативних механізмів та методів.

Метою дослідження є комплексне узагальнення теоретичних засад процесу детінізації економіки та обґрунтування пріоритетних напрямів детінізації економіки України в контексті найбільш успішних світових практик. Задля досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розкрити сутність, чинники та причини тінізації економіки;
- комплексно охарактеризувати систему соціально-економічних індикаторів тіньової економіки;
- дослідити методи детінізації національної економіки;
- узагальнити світову практику імплементації методів детінізації економіки;
- проаналізувати масштаби тіньової економіки в Україні;
- ідентифікувати пріоритетні вектори детінізації економіки України.

Практичне застосування розроблених рекомендацій та наведених висновків дадуть змогу краще зрозуміти та ефективно реалізувати процес детінізації. Це дасть можливість підвищити конкурентоспроможність України, вивести її економіку на новий рівень, наблизити до європейських стандартів, створити сприятливі умови для міжнародного співробітництва.

Період виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи – лютий-червень 2023р. Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи – 2023р.

Рік захисту роботи – 2023р.

В і д г у к
про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувачки факультету Міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»

Волошенко Катерини Вікторівни

на тему «Світовий досвід імплементації процесу детінізації економіки»

1. Актуальність теми: Впровадження процесу детінізації відіграє важливу роль будь-якої економіки країни, що дозволяє посилити її конкурентоспроможність, стимулювати інноваційний розвиток й економічний ріст, залучити значні іноземні інвестиції, підвищити рівень добробуту населення.
2. Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи: Автором комплексно охарактеризовано систему соціально-економічних індикаторів тіньової економіки та оцінено масштаби тіньової економіки в Україні.
3. Наявність самостійних розробок автора: Автором узагальнено світову практику імплементації методів детінізації економіки та ідентифіковано пріоритетні вектори детінізації економіки України. Результати дослідження були опубліковані в журналі «Міжнародна економічна політика».
4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: результати і висновки проведеного дослідження можуть бути використані для трансформації та розвитку вітчизняної економіки у повоєнний період.
5. Наявність недоліків: Робота містить помилки редакційного характеру, що суттєво не впливають на рівень дослідження.
6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: кваліфікаційна бакалаврська робота відповідає вимогам, заслуговує на високу оцінку і може бути рекомендована до захисту перед ЕК.

Науковий керівник к.е.н., доцент кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу

Іщенко А.В.

“ 24 ” травня 2023 р

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСІВ ТІНІЗАЦІЇ ТА ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.....	6
1.1 Сутність, чинники та причини тіньової економіки	6
1.2 Система соціально-економічних індикаторів тіньової економіки	17
1.3 Методи детінізації національної економіки	24
РОЗДІЛ 2. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	35
2.1 Світова практика імплементації методів детінізації економіки.....	35
2.2 Аналіз масштабів тіньової економіки в Україні	45
2.3 Пріоритетні вектори детінізації економіки України.....	54
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:	65
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження основних аспектів світового досвіду імплементації процесу детінізації економіки є надзвичайно актуальним, зважаючи на сучасні інтенсивні економічні тенденції. Тіньова економіка виступає однією з основних перешкод на шляху до процвітання та економічного піднесення. Впровадження процесу детінізації відіграє важливу роль будь-якої економіки країни, що дозволяє посилити її конкурентоспроможність, стимулювати інноваційний розвиток й економічний ріст, залучити значні іноземні інвестиції, підвищити рівень добробуту населення. Неоціненний досвід набутий протягом процесу детінізації є прикладом на шляху до економічного розвитку багатьох країн світу, зокрема і для України, де тіньовий сектор займає левову частку та виступає в негативному прояві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вперше проблема тіньової економіки була висвітлена у наукових дослідженнях 1930-х років. Тривалий час сутність економіки в тіні та її проблематика не піддавалась розкриттю, незважаючи на те, що цим питанням займалась значна частина досвідчених економістів по всьому світу. Проблематиці тіньової економіки, її значного впливу на соціально-економічний розвиток та шляхів детінізації присвячено наукові доробки таких вчених, як: Е. Фейга [1], П. Гутмана [2], С. Нікітіна [3], О. Турчинова [4], В. Нагребельного [5], А. Ярмоленка [6], В. Головача [7], В. Танзі та Д. Томаса [8]. Актуальність і важливість проблеми тіньової економіки підтверджують плідні дослідження й інших вітчизняних вчених таких як: Т. Тищука, О. Бандурка, С. Огреби, А. Буніча, Т. Заславської, В. Антипова, З. Варналія, О. Подмазка, В. Гончарова, О. Самойленка, Т. Корягіної, М. Тарасова, Д. Фролова та Т. Фірсової. На сьогодні у зв'язку з постійними змінами та деформаціями існуючих методів боротьби з тінізацією й досі відводиться значна частина досліджень цій тематиці.

Метою дослідження є комплексне узагальнення теоретичних засад процесу детінізації економіки та обґрунтування пріоритетних напрямів детінізації економіки

України в контексті найбільш успішних світових практик. Задля досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розкрити сутність, чинники та причини тінізації економіки;
- комплексно охарактеризувати систему соціально-економічних індикаторів тіньової економіки;
- дослідити методи детінізації національної економіки;
- узагальнити світову практику імплементації методів детінізації економіки;
- проаналізувати масштаби тіньової економіки в Україні;
- ідентифікувати пріоритетні вектори детінізації економіки України.

Об’єктом дослідження є процес детінізації економіки.

Предметом є світовий досвід імплементації процесу детінізації економіки з визначенням найбільш результативних механізмів та методів.

Методи дослідження. У процесі написання даної кваліфікаційної роботи та досягнення мети і завдань використовувались наступні методи: наукової абстракції та системного підходу - для уточнення сутності категорій «тіньова економіка», «методи детінізації» тощо; зіставлення, аналізу та синтезу - для узагальнення світового досвіду імплементації процесу детінізації та впровадження європейських стратегій в боротьбі з тіньовою економікою; системного, економічного і статистичного аналізу - для виявлення зовнішніх чинників та причин, що зумовлюють аспекти та особливості входження до тіньової економіки; соціологічних спостережень - для дослідження основних проблем тіньової економіки; логічного узагальнення, для формулювання лаконічних висновків.

Теоретична, методична та практична значущість одержаних результатів. Практичне застосування розроблених рекомендацій та наведених висновків дадуть змогу краще зрозуміти та ефективно реалізувати процес детінізації. Це дасть можливість підвищити конкурентоспроможність України, вивести її економіку на новий рівень, наблизити до європейських стандартів, створити сприятливі умови для міжнародного співробітництва.

Інформаційна база дослідження. При написанні кваліфікаційної бакалаврської роботи інформаційною базою дослідження слугували: офіційні матеріали Державного комітету статистики України, звіти Європейського парламенту, нормативно-правова база України, наукові публікації зарубіжних і вітчизняних учених, власне представлення автора.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел з 60 найменувань і 7 додатків. Робота включає 4 таблиці, 11 рисунків та розміщується на 71 сторінці друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСІВ ТІНІЗАЦІЇ ТА ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

1.1 Сутність, чинники та причини тіньової економіки

Тіньова економіка як прояв розвитку суспільно-економічних процесів бере свій початок ще в данину, з заснуванням перших держав в історії людства. Маючи бажання оцінити розмір світової економіки, як правило, ми керуємось офіційною статистикою торгівлі, виробництва чи то інвестицій. Аналізуючи світовий ринок ми усвідомлюємо, що існує рушійна сила, значний економічний вплив якої ми рідко визнавали. Вперше проблема тіньової економіки була висвітлена у наукових дослідженнях 1930-х років. Довгий час сутність економіки в тіні та її проблематика була не розкрита, незважаючи на те, що цим питанням займалась значна частина досвідчених економістів по всьому світу. Відслідковуючи природу тіньової економіки першочергове значення займає визначення терміну. Наразі є велика кількість дефініцій цьому поняттю, значення і важливість якого повинен розуміти кожен відповідальний громадянин своєї країни. Відсутність єдиного визначення поняттю «тіньова економіка» пояснюється авторським підходом до його тлумачення. Також зважаючи на те, що трактування охоплює численні види та підвиди економічної діяльності, єдине формальне визначення дати просто неможливо.

Одним із перших, хто влучно висловив своє розуміння тіньової економіки, був американський соціолог Е. Фейг. Його твердження, власне кажучи, є найбільш загально визнаним. В трактуванні автора тіньова економіка являє собою всю економічну діяльність, що з певних причин не входить до офіційної статистики країни і не враховується при національних розрахунках. Автор виокремлює два підвиди тінізації економіки. До першого Е. Фейг відносить всю ту економіку країни,

яка є легальною та законною, проте не підлягає оподаткуванню та не підпорядковується офіційній статистиці. В свою чергу до другої складової він виокремлює нелегальну господарську діяльність, що є абсолютно незаконно та свідомо прихованою.[1, с. 32]. Є ще й інші відомі вчені що досліджували явище тіньової економіки. До прикладу, коли в світ вийшла друком громістка праця відомого американського економіста та за суміжністю науковця П. Гутмана під назвою «Підпільна економіка», економісти з усіх сторін світу жваво долучилися до дискусії щодо тіньової економіки в 1970-х роках. Головною метою автора було висвітлення природи та сутності тіньової економіки, наголосити на важливості встановлення причин появи тінізації в економіці країн, пояснити економічно-соціальні наслідки і довести до відома, що зрештою є не допустимим нехтування економічною діяльністю, що розміщується в «тіні». [2] Деякі вчені та науковці розглядають тінізацію економічної діяльності як налагоджений процес. Тому, трактуючи своє бачення цього суспільного явища С. Нікітін стверджує, що тіньова економіка є ринковим виробництвом послуг та товарів, що можуть бути як легалізованими в законодавстві країни так і забороненими, таке виробництво не спонукає до зобов'язання оподатковуватись та сплачувати частину доходу державі, а також не включається при розрахунку національного продукту. [3, с. 13]. В свою чергу, на думку О. Турчинова тіньова економіка трактується як економічна діяльність, що є не контролюваною державними органами влади та не враховується до офіційної статистики, спрямована на одержання доходу нелегально, порушуючи чинне законодавство. [4, с. 32]. Варто зазначити, що своє тлумачення тіньової економіки також висвітлив й В. Нагребельний, на думку дослідника тіньова економіка – це та економічна діяльність, що зумовлюється незаконним привласненням групою осіб або ж особою частини вартості утвореного блага, що тим чи іншим чином підпадає під викривлення достовірної інформації про обіг грошових коштів на виробництві і матеріальних цінностей, викривлення даних у веденні первинного бухгалтерського обліку з метою прикриття реального

походження джерела доходу. [5, с. 74-76]. Зокрема, у підході А. Ярмоленка акцент спрямовувався на те, що тіньова економіка – це опосередковано неконтрольоване виробництво, обмін, споживання та розподіл товарів та послуг в економіці. [6, с. 51].

Цілком схоже визначення дає й В. Головач, на його думку тіньова економіка також являється виробництвом, обміном, розподілом та споживанням товарів та послуг, що є некероване суспільством, як правило, це прихована від органів державної влади і решти суспільства економічна діяльність, що створена для використання майна в корисних цілях окремих груп населення. [7, с. 14]. Трудомістку роботу щодо проблематики тіньової економіки також провів В.Танзі. У своїй науковій роботі автор стверджує, що така економіка, яка є в «тіні» включає доходи або виробництво, що не враховуються до національної статистики в державі. В свою чергу результат від економічної діяльності не відноситься до тих доходів, що ідентифіковані та заявлені до податкових державних органів. Проаналізувавши цей процес автор доводить, що в результаті ухилення від оподаткування, казна держави отримує менше доходів, аніж реально повинна була мати. Це є логічним висновком того, що держава є набагато багатшою, ніж показує офіційна статистика. З такими міркуваннями погоджується й відомий науковець Д. Томас, зокрема він відносить до явища тіньової економіки ту економічну діяльність суспільства, що не входить при підрахунку валового національного доходу. [8]. Тож прослідкувавши кожне з визначень науковців ми виявили, що сутність поняття тіньова економіка інтерпретується по-різному. У кожній країні в тій чи іншій мірі досліджувалось своє бачення цього явища, адже ця складова частина не підпорядковується установленим нормам. Тіньову економіку за своєю сутністю важко виміряти, оскільки суб'єкти «економіки в тіні» намагаються залишатися непоміченими. Інформація стосовно масштабів тіньової економіки та її розвиток у часі виокремлений політичною та економічною цінністю такої економіки. Загальна економічна діяльність, включаючи неофіційне та офіційне виробництво послуг та товарів, є особливо значимою для розробки економічної політики та реформування законодавства, яка реагує на зміни

та економічний розвиток у часовому вимірі та просторі. З вищезазначених міркувань тінізація економіки є складним економічним явищем, яке посідає чільне місце у списку питань, які досліджують світові економісти.

В різних підручниках та наукових статтях тіньова економіка відома під різними назвами, зокрема такими як прихована економіка, чорна економіка, сіра економіка або економіка відсутності, або ж неформальна економіка. Всі ці тотожні слова та вислови стосуються певного одного виду тіньової економічної діяльності. В «IMF Working Paper» використовують наступне визначення: «тіньова економіка вміщає всі різновиди економічної діяльності, що приховані від офіційних органів державної влади з монетарних, інституційних та регуляторних причин. Монетарні причини включають уникнення оподаткування та всіх внесків до соціального страхування, регуляторні причини вміщають уникнення урядової бюрократії або тяжкості нормативно-правової бази, в свою чергу інституційні причини складають корупційне законодавство, слабе верховенство права та якість політичних інститутів». [9, с. 4]

Для чіткого обґрунтування теоретичної складової тінізації економіки варто розглянути наукові підходи до визначення цього поняття, адже лише розглянувши це питання ми з'ясуємо сутність тіньової економіки в повному вимірі.

Таблиця 1.1 – Наукові підходи щодо визначення поняття «Тіньова економіка»

Підхід	Наукове трактування поняття «Тіньова економіка»
Економіко-статистичний	«будь-яка економічна діяльність, яка не враховується офіційною статистикою. Прихильники цього підходу акцентують увагу на прихованості економічної діяльності від державного обліку та контролю, тобто відсутність фіксації в офіційній статистиці.»
Правовий	«економічна діяльність заборонена законодавством. Прихильники цього підходу основну увагу фокусують на дослідженні суспільно небезпечних форм економічної діяльності, запобіганні правопорушенням і боротьбі з ними правовими засобами.»
Фіскальний	«частина економіки, яка прихована від оподаткування.»

Інституційний	«економічні відносини, що складаються в суспільстві на противагу законам, правовим нормам, формальним правилам господарського життя, це всі види економічної діяльності, що не відображені в статистиці. Прихильники цього підходу ставлять у центр соціально-економічні інституції, тобто систему офіційних і неофіційних правил поведінки, механізми санкцій та закономірності їхнього розвитку.»
Кібернетичний	«економічні відносини, що складаються в суспільстві на противагу законам, правовим нормам, формальним правилам господарського життя, це всі види економічної діяльності, що не відображені в статистиці. Прихильники цього підходу ставлять у центр соціально-економічні інституції, тобто систему офіційних і неофіційних правил поведінки, механізми санкцій та закономірності їхнього розвитку.»
Кримінологічний	«та частина економіки, яка має об'єктивно деструктивний характер і знаходиться поза сферою контролю економічних регуляторів. У центрі уваги прихильників такого підходу лежить ступінь шкідливості економічної діяльності.»
Соціологічний	«взаємодія соціальних груп, які відрізняються становищем у системі тіньових інституцій та мотивами економічної поведінки суб'єктів у різних ситуаціях.»
Моральний	«економічна діяльність, яка порушує загальноприйняті моральні норми.»
Мотиваційний	«всі види діяльності, спрямовані на формування та задоволення потреб, що культивують у людини різні вади.»

Джерело: складено на основі [10, с. 66]

Дослідники та фахівці різних напрямків застосовують різні вищенаведені підходи та термінологію до вивчення тіньової економіки. Однією з причин цього є не просто дуже широкий спектр їх теоретичних і прикладних досліджень, а значні невідповідності між концепціями тіньової економіки, що використовуються світовими фахівцями у сфері економічних знань.

Ось наприклад, правовий підхід розглядає тіньову економіку як правопорушення суб'єктів господарювання, а також її як нелегальну підприємницьку діяльність. Прихильники даного підходу часто поділяють тіньову

економіку на два основних сектори: некримінальний («сірі», тобто некримінальні економічні порушення) та власне кримінальний («чорні», економічні злочини за своєю суттю). До так званої «чорної» економіки належать протиправні незаконні дії, перелічені у Кримінальному кодексі.

Економічно-статистичний підхід до тіньової економіки базується на її негативному впливі на економічну політику, що проводиться владою конкретної країни, раціональність та ефективність розподілу та використання ресурсів. Вагома відмінність економічно-статистичного підходу полягає у дослідженні проблем тіньової економіки на мікро-, макро- та глобальному рівнях. Найважливішим аспектом цього підходу є розробка та застосування спеціальних методів оцінки розмірів та масштабування тіньової економіки. Економічно-статистичний підхід приділяє більше уваги податковим порушенням і розглядає ту частину економіки, що в «тіні» як деструктивну економічну діяльність, яка завдає надзвичайної, безумовної, шкоди державним і громадським інтересам. Сутність економічно-статистичного підходу чітко та доступно висловлюють такі дослідники як Ф. Шнайдер і Д. Енсте за їхньою концепцією на предмет природи тіньової економіки, яка керується високими трансакційними витратами в ринковому середовищі: «Вище податкове та соціальне навантаження є одним із основних причин зростання тіньової економіки. Чим більша різниця між загальною вартістю праці та заробітком після оподаткування в офіційній економіці, тим більша спокуса позбутися цієї різниці та працювати в тіньовій економіці». [18] Важливою перевагою економічно-статистичного підходу є чітко визначена можливість кількісно, за методологією, оцінити непідконтрольну ділову діяльність з метою отримати результати, що є максимально придатними для аналізу, для міжнародних порівнянь, зокрема для розробки та реалізації державних заходів та економічної політики, спрямованих на детінізацію. [18]

Розглянемо також як приклад більш детальніше соціологічний підхід, що, як правило, пропонує кардинально інше бачення тіньової економіки. Він розмежовує

прояви тінізації економіки в латентних сферах соціально-трудових взаємовідносин: як результат - порушення трудового законодавства (оплата праці працівникам, нормування робочого часу і т.д.), на жаль, соціальної несправедливості (як приклад з нелегальними мігрантами, труднощі з працевлаштуванням жінок та неповнолітніх осіб), оплата та розрахунок в «тіні» (готівка поза «закуліссям»). Саме за соціологічним підходом неформальна економіка містить декілька соціальних проявів економічної-трудової діяльності: легальні, нелегальні, напівлегальні (часто їх виокремлюють як тіньові) та нелегальні (кримінальні) економічно-трудова відносини. Як пояснюють фахівці, головна причина творення такої тіньової економіки прослідковується гострою соціальною та доходною нерівністю між групами населення. Саме рівень соціальної градації визначає чисельність потенційних суб'єктів, що підкоряються тіньовій економіці. Досвідчені широковідомі знавці по всьому світу вважають, що ймовірність залучення в «тінь» бідних, маргінальних і малозабезпечених груп населення значною мірою є вища, ніж для верств середнього класу населення та заможних категорій. [18]

І все ж, на сьогодні в наших дослідженнях не можна виділити певний один підхід і керуватись лиш ним, як найбільш успішним. Варто підкреслити, що всі вищезгадані підходи лише в комплексі є найдосконалішим рішенням і інструментом для дослідження тіньової економіки. Суттєвою перевагою застосування всіх підходів в комплексі є те, що тіньова економіка є багатогранним різнобічним явищем із відносно подібними ознаками, яка в значній мірі за допомогою цих підходів досліджується більш досконало та детальніше. Виходячи з наших міркувань, тіньова економіка трактується якнайповніше за допомогою застосування цілого ряду міждисциплінарних підходів. [11, с. 7-10]

Детальний аналіз основних груп класифікацій явищ прояву тіньової економіки див. в додатку А. [17]

Визначаючи структуру економіки, що знаходиться в «тіні» виокремлюють три головні види або ж часто їх називають складові тіньової економіки:

- Неформальна (неофіційна) складова – з назви випливає наступне визначення – це таке виробництво товарів та послуг, яке є не приховуваним, проте неформальним, тобто не враховується до офіційної статистики при розрахунках. Така складова тіньової економіки як правило має позитивний соціальний аспект. Ми можемо віднести сюди діяльність у домогосподарствах, незначні підробітки, адже таке діяння не фіксується при визначенні ВНД. Роль суб'єктів неформальної складової тіньової економіки грають наймані працівники, дрібні власники та державні службовці;

- Приховану (підпільну) складову тіньової економіки утворює нелегальне виробництво дозволених товарів, проте у даному випадку це як правило реалізація послуг та продукції, що не обліковуються. Прикладами можуть слугувати: заробітна плата в конвертах, заниження виручки, або ж завищення видатків та інші. Суб'єктами виступає середня каста населення: підприємці, власники господарств, фінансисти, промисловці та банкіри;

- Остання складова – фіктивна або ж кримінальна. Така складова є протиправною, тобто заборонена законодавством кримінальна діяльність. До прикладу ми можемо навести такі види як: торгівля забороненими наркотичними, психотропними речовинами, прекурсорами, сюди ж входить корупція – користування особою їй наданих службових повноважень, торгівля зброєю. До суб'єктів підпільної складової відносять: контрабандистів, наркоторговців, сутенерів, тобто в своєму образі виступають всі кримінальні особи, в тому числі корупціонери. [12, с. 11]

Досліджуючи сутність тіньової економіки, провідні фахівці значну частину наукового аналізу приділяють причинам та чинникам виникнення цього явища. Більшість з них зазначають, що для кожного регіону світу притаманні свої характерні причини, але всі чинники можна умовно розподілити на чотири групи факторів, що пояснюють виникнення тіньової економіки. Серед них виділяють наступні: політичні, соціально-економічні, правові та морально-етичні. [13, с.1]

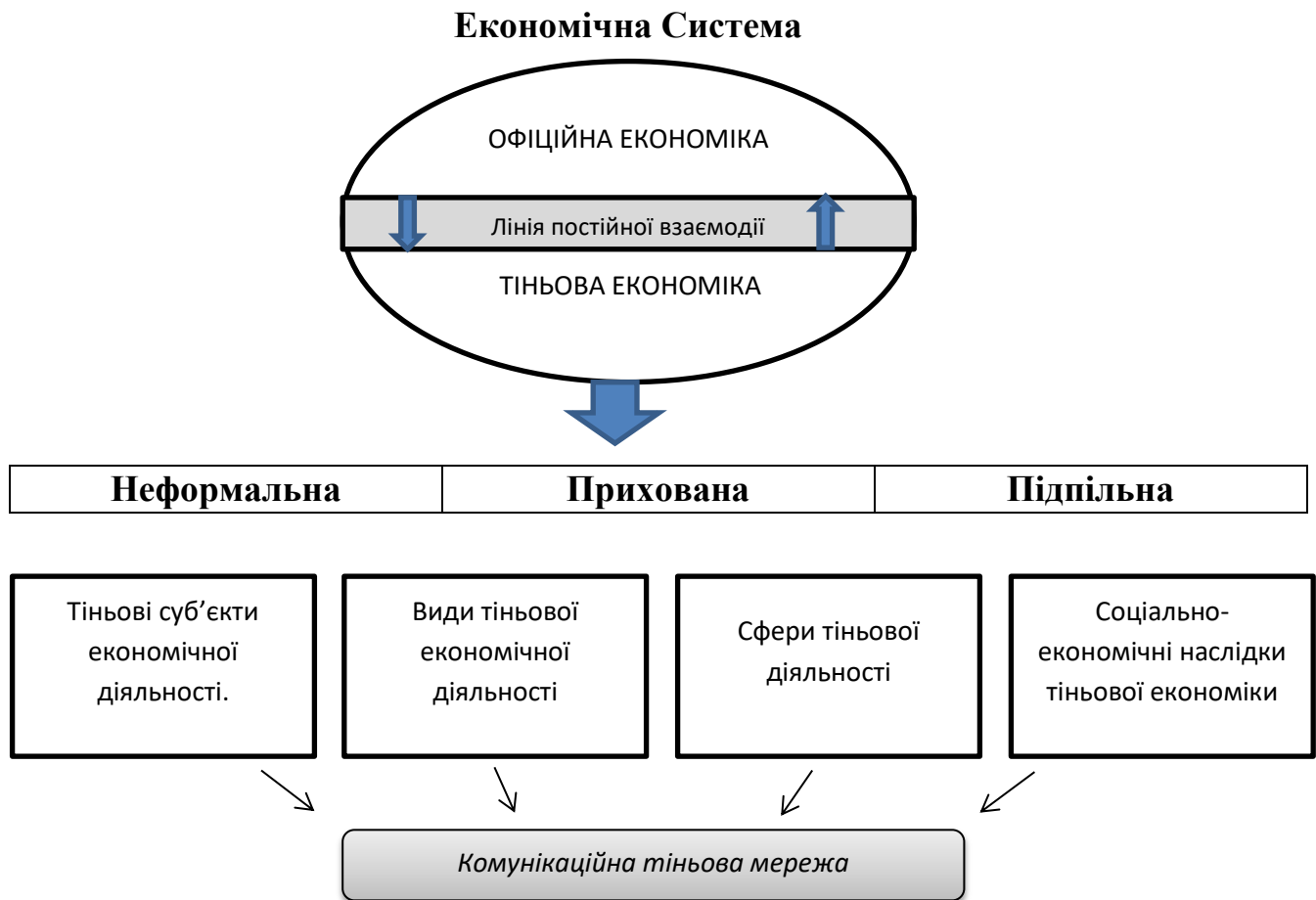

Рис. 1.1 «Авторське бачення сутності та структури тіньової економіки»

Джерело: розроблено автором на основі власних теоретичних міркувань

До соціально-економічних причин відносять все, що пов'язано з економічним рівнем розвитку та його впливом на суспільство, як от порівняно низький рівень життя населення, в той час високий рівень оподаткування і нерівномірне податкове навантаження, періодичні кризи в економіці, звідси як наслідок економічна нестабільність.

Політичними чинниками виступають політична нестабільність, процвітання корупційних систем, завищена регламентація економіки, та неграмотність політичних дій. Також сюди часто відносять корумповані судові системи, неефективну політичну діяльність держави, високий рівень безробіття та вагомий

розрив між доходами громадян різних груп населення, втручання урядових структур всіх рівнів в діяльність суб'єктів господарювання.

До правового чинника відносять слабо розвинені судові системи, недосконалість податкового законодавства та постійне внесення до нього змін, корумпованість правоохоронних органів, непрозорі часто повільні приватизаційні процеси.

Окремо виділяють морально-етичний, що виник у зв'язку з пристосуванням суспільства та лояльним ставленням до тіньової економіки в цілому, як щось що є вже звичним та допустимим. [13, с.1]

Розвиток тіньової економіки в індустріальних країнах, було спричинено багатьма факторами з вищезгаданих, але найважливішими, емпірично та науково підтвердженими, найчастіше цитованими є наступні:

- Значне податкове відрахування з отриманої заробітної плати та внески на соціальне страхування. Дійсно, велика кількість емпіричних досліджень підкреслюють, що зростаючий тягар обов'язкових податків і внесків на соціальне страхування являє собою один із ключових рушіїв для розвитку тіньової економіки в індустріальних країнах. [14]

- Щільність, чіткість та інтенсивність регулювання в офіційній економіці, особливо що стосується праці ринків, включаючи обов'язкове для всіх працівників скорочення робочого тижня, як правило ранній вихід на пенсію та ріст безробіття, тим самим надаючи більше часу та можливостей для нелегальної роботи. Посилення інтенсивності регулювання, часто вимірюється кількістю різноманітних законів і нормативних актів, таких як вимоги до ліцензій, торговельні бар'єри, жорстке регулювання ринку праці та обмеження праці для іммігрантів. Широко проаналізовано прямий безпосередній вплив законодавства про працю населення на розвиток тіньової економіки в цих країнах. Таке регулювання значним чином підвищує вартість робочої сили та обмежує свободу вибору для учасників офіційної економіки, особливо для іммігрантів. Так як більшість цих витрат перекладається з

роботодавців на працівників, а таке жорстке регулювання є фактором для створення ще однієї мотивації робітників працювати «в тіні».

- Менше залучення громадян у суспільні процеси, лояльне ставлення та повага до державних інституцій.

- Слабка податкова мораль, іншими словами – готовність населення платити податки, частково внаслідок корупційних дій та занепаду якісного врегулювання громадськими установами. [15].

Східна та Центральна Європа. У Східній та Центральній Європі економіку в тіні обумовлюють інші фактори. Зокрема до них відносять:

- Відсутність компетенції офіційних інституцій: законодавчих органів, бюрократії, судових систем, а також з корупцією, яка підриває довіру до цих установ.

- Слабке використання законів і нормативних актів і небажання або нездатність суспільства захистити свої права власності.

- Завищені обумовлені витрати та неадекватний адміністративний тягар для підприємців.

- Малоімовірність бути спійманим як нелегальний працівник або особа, яка не платить податків, саме це робить нелегальну працю більш привабливою, ніж аналогічна робота в офіційній економіці.

- Забагато тяганини та неефективність бюрократії, які можуть змусити «ховатися в тіні», які є необхідними заходами для виживання чи створення бізнесу.

- Широке визнання незаконної праці, сприйняття суспільством як звичне прийнятне явище, що ускладнює боротьбу з нею. [16]

Визначивши основні причини входження частини світової економіки до тіньової, варто підкреслити, що не існує конкретного чинника, який пояснює вкорінення цього процесу до абсолютно всіх економік країн в тій чи іншій мірі або при аналізі його в часовому просторі.

1.2 Система соціально-економічних індикаторів тіньової економіки

Тіньова економіка як суспільне явище присутня практично у кожній сфері діяльності людини. Зокрема наявна у будівництві, роздрібній та оптовій торгівлі, також у транспортній сфері, у реалізації нерухомості та у сфері пов'язаній з наданням фінансових послуг. Тіньова економіка є досить мобільною, у зв'язку з цим вона дуже швидко перебудовується та релокується в екстрених ситуаціях, тому і не завжди ці зміни оперативно враховуються в аналітичних висновках та наукових дослідженнях.

Як показує практика вітчизняних та зарубіжних країн виокремлюють три головні методи виявлення впливу та аналізу обсягів тіньової економіки:

- непрямі методи, які базуються на кількісних показниках господарської діяльності;
- прямі методи, при застосуванні яких, фахівці використовують якісні показники. До них належать: різні інтерв'ю, спеціальні опитування та експертне судження;
- методи моделювання, які насамперед існують за рахунок конструювання економетричних моделей для оцінювання меж тіньової економіки. [29]

Аналітики та економісти знають, що вимірювання тіньової економіки може значним чином відрізнитися в залежності від застосованого методу оцінки. Немає «ідеального» методу оцінки; кожен підхід має свої сильні та слабкі сторони, та в підсумку дає схожі висновки та результати, що незначним чином можуть так чи інакше відрізнитись. Нижче наведена Таблиця 1.2, яка описує загальні підходи та моделі вимірювання тіньової економіки у світі. Варто зазначити, що найбільш широкого застосування серед економістів набули підхід «попит на валюту» й метод «латентної змінної».

Таблиця 1.2 – Способи вимірювання тіньової економіки

Метод	Способи
Прямий підхід	Вибіркове опитування
	Податковий аудит
Непрямі підходи	Статистичні дані національного обліку
	Статистичні дані робочої сили
	Шляхом транзакцій
	Попиту на валюту
	Фізичні витрати (споживання електроенергії)
Моделі	Підхід латентної змінної

Джерело: складено на основі [18]

Фрідріх Шнайдер та Домінік Енсте у своїй праці «Тіньова економіка: розмір, причини та наслідки» поділяють способи вимірювання тіньової економіки на три різні методи: прямі підходи, непрямі підходи та моделі. [18]

Прямий підхід включає опитування за вибіркою та податковий аудит. Вибіркове опитування являє собою оцінювання всього розміру тіньової економіки за конкретними даними опитувань. В свою чергу при податковому аудиті (податкова перевірка) відбувається оцінювання розміру тіньової економіки на базі перевірки незадекларованих оподатковуваних доходів.

Непрямі підходи професори поділяють на наступні: статистичні дані національного обліку (бухгалтерська статистика), статистика робочої сили, підхід транзакцій, попиту на валюту, фізичні витрати (споживання електроенергії). У непрямому підході «статистичні дані національного обліку» (бухгалтерська статистика) окреслення меж тіньової економіки відбувається за рахунок розбіжностей між статистикою доходів і витрат у даних національного обліку або в індивідуальних даних. Підхід «статистичні дані робочої сили» оцінює ріст тіньової економіки базуючись на зменшенні участі робочої сили в офіційній економіці, роблячи припущення, що робоча сила в країні має постійний рівень участі в економіці в цілому. Менш вживаний для виміру тіньової економіки є підхід

«транзакцій». Цей підхід використовує систематизовані дані про загальний обсяг всіх грошових операцій в економіці для розрахунку загального номінального (неофіційного + офіційного) ВВП, а потім відбувається оцінювання розміру тіньової економіки шляхом віднімання офіційного ВВП від загального номінального ВВП. У підході «попит на валюту» оцінювання розміру тіньової економіки відбувається базуючись на основі попиту на готівку, роблячи припущення, що тіньові операції проводяться готівкою, тому зростання тіньової економіки підвищить попит на готівку. До останнього непрямого підходу вчені відносять «фізичні витрати (споживання електроенергії)». Це означає, що за цим непрямим підходом обсяги тіньової економіки вимірюються за рахунок спожитої електроенергії, роблячи припущення, що споживання електроенергії є єдиним та найкращим фізичним індикатором загальної економічної діяльності. За цим підходом віднімають темпи зростання офіційного ВВП від темпів зростання всього споживання електроенергії, таким чином, пояснюючи різницю зростанням тіньової економіки.

Останній метод за яким Фрідріх Шнайдер та Домінік Енсте вимірюють обсяги тіньової економіки являє собою моделі латентної змінної. Такі моделі визначають розмір тіньової економіки як своєрідну функцію спостережуваних досліджуваних змінних, котрі, як припускається, достатньо впливають на тіньову економіку, як приклад, обтяжливе оподаткування або ж тягар державного регулювання, а також таких змінних, де тіньова економіка показує слід своєї діяльності: розрахунок готівкою, вимір офіційних робочих годин, рівень безробіття. Цей метод вважають доволі вигідним, так як він розглядає декілька причин і показує кілька наслідків одночасно. [18]

Маючи на меті вдосконалити розрахунок рівня тіньової економіки, тобто якомога чіткіше виміряти масштаби тіньової економіки, застосовують також і інші найрізноманітніші методи обрахунку. Далі наведемо один з методів для обрахунку, який є широкоживаним в Україні. За наказом №123 Міністерства економіки України «Про затвердження Методологічних рекомендацій розрахунку рівня

тіньової економіки» від 18.02.2009 року, було створено «Розрахунок рівня тіньової економіки за методом «витрати населення – роздрібний товарооборот». За цим методом рівень прояву тіньової економіки в країні вираховується базуючись на різниці в перевищенні споживчих грошових витрат суспільства на придбання товарів та послуг над загальним обсягом продажу суспільству товарів всіма суб'єктами господарювання в офіційному секторі економіки. В Україні цей метод вважається прямим для розрахунку рівня економіки в тіні. Саме даний метод застосовується при обчисленні макроекономічних показників тіньової економіки. Важливою особливістю запропонованого підходу обрахунку є те, що у згаданих вище методичних рекомендаціях не вважається тіньовою економікою абсолютно вся діяльність домогосподарств, де джерелом виробництва товарів слугує власне виготовлення, для своїх нагальних потреб чи потреб членів своєї сім'ї. Іншими словами не вважається економіка підпільною, якщо це сектор натурального самозабезпечення в господарстві. Для того, щоб отримати дані про витрати домогосподарств, проводиться вибіркове дослідження умов проживання домогосподарств, обов'язковою умовою для даного аналізу є добровільна згода, тих хто потрапив у конкретну вибірку за законом. В свою чергу загальний обсяг продажу товарів та послуг населенню в країні всіма суб'єктами господарювання отримуються дещо простіше - з офіційної статистики, дані, що обліковуються. Джерела первинної інформації, необхідні показники та розрахунки за методом "витрати населення - роздрібний товарооборот" наведені в додатку Б. [19]

Виокремлюють наступний метод обчислення рівня тіньової економіки згідно з методологією, яка була затверджена Міністерством економіки України – фінансовий метод. За цим методом визначають зміни у співвідношенні між вартісною складовою робіт, товарі і послуг, що були використані під час виробництва та валовим доходом цих підприємств (організацій, домогосподарств, господарських об'єднань або ж установ), в цілому по країні чи в певній сфері економічної діяльності. При цьому в методології даного методу зазначено:

«зростання в часі частки вартості товарів, робіт і послуг, використаних у процесі виробництва, відносно валового доходу підприємств (за вирахуванням впливу об'єктивних чинників у періоді, що аналізується) є свідченням закріплення тенденції зростання рівня тіньової економіки». Визначають цей метод як непрямий, тобто такий, де застосовуються кількісні показники господарської діяльності підприємств. Необхідно зазначити, що виокремлюють наступні етапи для розрахунку економіки в «тіні» за даним методом:

- розраховують у валовому доході господарств, зміну частки вартості робіт, товарів та послуг, що були використані під час виробництва. Використовують для цього звітний період, тобто той що аналізується у відповідність до аналогічного періоду у попередньому році;
- наступним етапом є аналіз змін у співвідношенні вхідних – вихідних цін у досліджуваному виді господарської діяльності;
- зрештою настає обчислення рівня прихованих доходів населення.[19]

Джерела вхідної інформації, необхідні показники та обчислення масштабів, розміру та структури тіньової економіки за фінансовим методом зображено в додатку В. [19]

Наступним методом, що застосовується для розрахунку рівня тіньової економіки за наказом №123 Міністерства економіки України «Про затвердження Методологічних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки» є – монетарний метод. Монетарний метод розрахунку рівня та обсягів тіньової економіки використовує підходи, що базуються на аналізі грошових операцій та грошової маси в економіці, з метою визначення обсягу економічної діяльності, яка відбувається поза офіційними каналами. Головною ідеєю цього методу обрахунку є окреслення змін у співвідношенні загального обсягу готівки до всіх банківських депозитів у періоді, що піддається аналізу до визначеного базового періоду. За рішенням Міністерства за базовий період прийнято вважати 1991 рік. Профільні фахівці при розрахунку роблять наступні припущення:

- в разі здійснення суб'єктами господарювання і в цілому населенням в країні, такої економічної діяльності, що не входить при підрахунку до офіційної статистики, тоді оплата за надані товари та послуги проходить за рахунок використання готівкових коштів, внаслідок чого зумовлюється збільшення попиту на готівкові кошти в обігу, де оборот готівки відбувається поза межами банківських установ;

- припускається також, що в офіційній економіці швидкість обороту готівкових коштів рівна до швидкості обороту готівкових коштів в неофіційній економіці;

- припускають, що рівень економіки в «тіні» у періоді, який вважають базовим був незначним;

- рівень тіньової економіки, що застосовується у базовому періоді дорівнює нулю.

Даний метод є непрямим за своєю особливістю. За монетарним методом підрахунку рівня економіки в «тіні» основою слугують так звані рівні тіньової економіки, що розраховуються за модифікаційним методом та методом Гутмана. З міркувань цього методу впливає таке твердження: більші обсяги доходу, що були отримані суб'єктами економічної діяльності з офіційних джерел та в свою чергу свідомо витрачених на задоволення споживчих благ та депозитів в національній валюті країни, є індикаторами меншого рівня тіньової економіки. Джерела вхідної інформації, необхідні показники та обчислення масштабів, розміру та структури тіньової економіки за монетарним методом зображено в додатку Г. [19]

Наступне обчислення для визначення рівня тіньової економіки відбувається за електричним методом. За методологічними рекомендаціями в Україні за електричним методом порівнюють приріст внутрішнього споживання електроенергії по країні до приросту валового внутрішнього продукту. Проте, обов'язково робиться припущення про те, що приріст реального валового внутрішнього продукту має відповідати приросту споживання електроенергії. В такому випадку впливає наступне твердження, зафіксоване в методології: «у разі перевищення приросту внутрішнього споживання електроенергії над приростом ВВП, то вважається, що

електроенергія спрямовується на виробництво в тіньовій економіці». В даному випадку варто зазначити, що наведене припущення вважається правильним, лише у разі якщо продукування товарів, надання послуг та виконання робіт залишається таким же незмінним на технологічному рівні. Якщо відбувається наукове втручання в виробничі процеси, де наслідком є покращене виробництво в якісному вимірі, тоді можна говорити про зростання різниці між індексом зміни валового внутрішнього продукту до індексу зміни внутрішнього споживання електроенергії. Така модифікація відбувається як приклад за рахунок надходження прямих іноземних інвестицій в проекти електроенергетики та різноманітні енергозберігаючі засоби, що призводить до науково-технічного прогресу. Даний наведений метод також вважається непрямим. Зазначимо наступний факт: беручи початок з 1998 року, розраховуючи масштаби тінізації економіки в країні, фахівцями використовується певна послідовність дій, де обов'язково враховуються всі досягнення науково-технічного прогресу по секторах економіки при використанні паливно-енергетичних ресурсів. Електричний метод визначення обсягу тіньової економіки розраховується один раз на рік за підсумками відповідного періоду, порівнюється тінізація в аналізуючому періоді з базовим періодом. Джерела вхідної інформації, необхідні показники та обчислення масштабів, розміру та структури тіньової економіки за електричним методом зображено в додатку Г. [19]

Для визначення наявності тіньової економіки в країні, та її обсягів також використовують метод збитковості підприємств. За методологією головна ідея методу полягає у наступному: «Обчислення рівня тіньової економіки за методом збитковості підприємств полягає у визначенні граничних мінімального та максимального коефіцієнтів тіньової економіки як частки ВВП, у межах яких перебуває рівень тіньової економіки». [19] Фахівці при розрахунку за цим методом роблять припущення про те що, всі підприємства, що вважаються збитковими у розрізі офіційних даних статистики насправді такими не являються та є фактично прибутковими, що свідчить про значне завищення обсягу тіньової економіки на

підприємстві. Тому при такому підході рентабельність підприємств, що рахуються як збиткові в свою чергу тотожне рентабельності прибуткових підприємств у періоді, який аналізується. Наступним припущенням є те, що співвідношення кількості збиткових підприємств до прибуткових дорівнює співвідношенню витрати збиткових підприємств до прибуткових. Джерела вхідної інформації, необхідні показники та обчислення масштабів, розміру та структури тіньової економіки за електричним методом зображено в додатку Д. [19]

Для обчислення інтегрального показника за рівнем тіньової економіки в країні в цілому, використовують підхід зведення та порівняння оцінок, що були виконані за всіма вищезгаданими методами. За методологією впливає наступне твердження: «Чим більш нестабільними є оцінки рівня тіньової економіки за кожним методом у попередні роки, тим меншим є вплив відповідного методу на інтегральний показник рівня тіньової економіки. Перевага надається методу, що має більш стабільні оцінки за останні п'ять років». [19].

Всі запропоновані вище методики, що визначають масштаби тіньової економіки є комплексними, за допомогою яких можливо оцінити реальний рівень тінізації. Беручи до уваги наявність значної кількості різноманітних методів та підходів до визначення рівня тіньової економіки, в котре нам підкреслює багатогранність і неосяжність цього явища. Проте, ми повинні усвідомити, що лише у випадку застосування всієї сукупності методів, які повинні доповнити один одного, ми отримаємо достовірну, повну оцінку масштабу рівня тіньової економіки, що у свою чергу допоможе знайти дієві заходи для сприяння її детінізації.

1.3 Методи детінізації національної економіки

Тіньова економіка, яка є невідокремленою частиною соціально-економічної життєдіяльності, виконує набір функцій, що безпосередньо здійснюють вплив прямо

чи опосередковано на економіку країни або ж суспільство в цілому. Аналізуючи наслідки, такого впливу тіньової економіки, ми можемо стверджувати про її складність та неоднозначність. Звичайно ж, одним з рушійних завдань апарату держави є забезпечення сталого розвитку і процвітання економіки держави. Тому досліджуючи динамічний, прискорений розвиток тінізації ми стикаємося з існуванням ряду фундаментальних проблем, які впливають як наслідки такої економічної діяльності. Більшість науковців у своїх дослідженнях зосереджуються на значному впливі на хаотичний розподіл ресурсів та звичайно ж втрату державою значної частини доходу. Проте, в певній мірі вплив на офіційні інституції, правила та норми є не менш важливим. Тінізація може розглядатися як індикатор серйозного дефіциту легітимності діючих законів офіційної економіки та модерного соціального порядку. Оцінка впливу прихованої економічної діяльності на добробут населення варіюється в залежності від багатьох точок зору. Для одних наприклад, це найефективніша та найпростіша форма економічного діяння, а для інших це потенційна небезпека для норм та правил державної влади та ознака занепаду моралі серед суспільства. Спираючись на таке міркування, слід цілеспрямовано приділити вагому частину нашої уваги, щоб проаналізувати всі аспекти і наслідки цього явища – позитивні та негативні, щоб визначитись, чи варто державним органам влади протидіяти прояву такого феномену. [20]

Тіньова економіка є досить різнобічним явищем, в більшості випадків прийнято стверджувати, що наслідки підпільної економіки зазвичай негативні, але з іншого боку, існують також позитивні аспекти. Отож, всі наслідки тінізації можна розподілити на негативні (дестабілізуючі) та позитивні (стабілізуючі) в залежності від їхнього впливу на процеси суспільного розвитку. Опрацювавши наукову літературу, було знайдено та виділено позитивні та негативні наслідки впливу тіньової економіки. До негативних наслідків тіньової економіки доцільно виокремити наступні:

- 1) Деформація у бюджетній системі;

Одним із перших і найвагоміших негативних наслідків є – деформація структури бюджетної системи. Вона виникає внаслідок приховування економічної діяльності та ухилення від сплати податків і зборів зі сторони суб'єктів господарської діяльності. Це призводить до значного зменшення надходжень до державного бюджету, що, в свою чергу, має негативний вплив на фінансування державних інституцій, таких як освіта, охорона здоров'я, безпека, культура та інші різноманітні соціальні програми та реформи, і може призвести навіть до їх скорочення або припинення фінансування взагалі. Особливо болісним є викривлення й деградація прав і правомірних інтересів учасників економічних взаємовідносин в умовах кризи, коли виникає найбільша потреба в їх захисті, що є результатом недофінансування. Значне загострення проблеми відбувається внаслідок вищезгаданого недостатнього фінансування соціальних програм, особливо в той період, якщо рівень соціальної диференціації суспільства досягає критичних показників, а значна частина населення проживає за межами бідності. [21, с 86]

2) Викривлення податкової системи;

Основні наслідки впливу тіньової економіки на податкову систему включають відхилення від норм податкового навантаження, що призводить до скорочення податкових надходжень до бюджету. Понаднормові бюджетні витрати в порівнянні з надходженнями, змушують владу країни збільшувати податкове навантаження на суспільство, що в свою чергу сприяє додатковому пришвидшеному відтоку законослухняних громадян, тобто платників податків, з частини офіційної економіки в тіньову. Загальний обсяг виробництва, зокрема його офіційна частина, не тільки не зростає, а навпаки, знижується внаслідок збільшення тіньової економіки, що в свою чергу веде до зниження податкових надходжень. Таким чином створюється кругообіг податкових зобов'язань. Масштабні ухилення громадян від сплати податків, також виплати заробітних плат в конвертах та інші практики є результатом великого податкового тягаря, який існує в світі на сьогоднішній день в країнах з високим рівнем тіньової економіки. [21, с 86]

3) Деформація у грошово-кредитній сфері економіки

Тінізація в грошово-кредитній сфері суспільно-економічних відносин має негативний вплив на рівень інфляції, що провокує її збільшення, підвищує ризик появи інвестиційних ризиків, певним чином спотворює структуру платіжного обороту та інші аспекти. Так як тіньова економіка акумулює значні суми грошових коштів, вона негативно впливає на ринкові обмінні курси та банківську систему відповідно до певних об'єктивних економічних законів. Посягання тіньової економіки на кредитно-грошову галузь призводить до падіння довіри населення до кредитно-фінансових установ. Громадяни починають зберігати свої заощадження лише або у більшій мірі у валюті, водночас вони припиняють користуватися послугами банків та банківських систем, вважаючи, що краще тримати гроші "на руках". У такому підпорядкуванні подій грошові кошти «виходять» з активного торговельно-економічного обороту, перестають активно працювати на економіку і стають "мертвим вантажем" зависнувши у населення. [22].

Тіньовий сектор економіки в Україні міцно інтегрувався у банківську сферу, що не могло не позначитися на її розвитку. Такі висновки до цього наслідку ми можемо робити з наступних даних: протягом останніх десяти років кількість діючих банків в Україні скоротилась на 109 банків. На останні облікові дані у 2023 році їх кількість становить 67. При чому зменшення відбулось як банків з іноземним так і з вітчизняним капіталом. [23].

4) Викривлення макроекономічної політики та основних макроекономічних показників;

Макроекономічна політика держави піддається значному впливу тіньової економічної діяльності. Рішення, що приймаються на рівні держави, ґрунтуються на офіційній статистиці, але якщо вона не враховує діяльність, яка відбувається в тіньовому секторі економіки і складає значну частину ВВП, ефективність економічних рішень уряду знижується значним чином. Це може призводити до

суттєвих спотворень у макроекономічній політиці, які проявляються в некоректному регулюванні економіки на макроекономічному рівні. [24, с 36].

Наведемо нижче кілька типових ситуацій, які мають право на існування.

4.а) Припустимо, що ріст нелегальної економіки відбувається швидшими темпами, аніж легальної, і ця ситуація ніяким чином не відображається в офіційній статистиці, в такому випадку уряд як правило може продовжувати свою політику, стимулюючи економічне зростання, застосовуючи методи, такі як розширення грошової маси та вплив на попит (збільшення державних витрат та пом'якшення кредитно-фінансової політики), незважаючи на те, що це може бути навіть зовсім непотрібним. Наслідком такої політичної діяльності може стати "перегрів" у економіці, який може призводити до збільшення темпів інфляції. Крім того, якщо товари та послуги, що надаються нелегальною економікою, виявляться дешевшими, при більш динамічному розвитку нелегальної економіки, це може спотворювати оцінку темпів інфляції.

4.б) Можлива й наступна ситуація. Неправильний облік розмірів тіньової економіки може вплинути негативно на політику зайнятості населення. Мається на увазі те, що коли працівники, зайняті в нелегальній економіці, вони вважаються безробітними, як результат оцінка рівня безробіття буде завищеною. Така ситуація звичайно спонукає уряд до впровадження експансіоністської політики навіть без реальної потреби в ній. Тоді політика спрямовується на збільшення загального попиту, зниження рівня виробництва та в свою чергу збільшення зайнятості шляхом послаблення грошово-кредитної політики та збільшення загальних державних витрат. Але наслідки будуть такі ж – недостача робочої сили та зростання рівня інфляції.

4.в) Значним чином некоректні показники тінізації створюють помилки при розробці економічного курсу. Наприклад, такі помилки можуть спричинити спотворення реального стану платіжного балансу через неконтрольований рух товарів і капіталів через кордон. Також може бути завищений показник податкового

тиску та державних витрат внаслідок визначення їх відносно заниженого ВВП, який не враховує товари та послуги в нелегальному секторі. Помилки також можуть виникати при оцінці розподілу доходів.

4.г) Зрештою, порівняння об'ємів грошової маси до заниженого офіційного ВВП може призвести до спотворення грошової політики держави. В разі коли доходи від економічної діяльності в «тіні» зростають скоріше, ніж ВВП, тоді темпи росту грошової маси, що розраховуються за допомогою використання офіційних економічних показників, можуть бути меншими від тих, які супроводжуються реальними потребами економіки. Такий дисбаланс є пагубним. [24, с 36].

5) Зменшення інтересу потенційних інвесторів;

Учасники тіньової економіки беруть участь у ній, звичайно ж, з метою отримання максимального прибутку при умові обмежених ресурсів та за якомога найменший проміжок часу. В результаті такого підходу конкретна країна, фактично, стає певним донором для інших країн, така схема не провокує залучення інвестиційних ресурсів.

6) Економіка в «тіні» перешкоджає накопиченню національного внутрішнього капіталу у великих кількостях.

Основні вільні фінансові ресурси, які формуються в тіньовому секторі, виводяться за кордон в офшорні юрисдикції з метою забезпечення їхнього захисту. [25, с 152].

7) Вплив у соціальній сфері;

Неможливо упустити той факт, що немає вичерпного переліку негативних наслідків тіньової економіки. Істотного впливу зазнають і соціальні відносини серед населення. Яскравим прикладом слугує втрата працівником нормального пенсійного забезпечення з боку держави, внаслідок працевлаштування у нелегальному секторі.

Праця в тіньовому секторі скасовує правила, встановлені трудовим законодавством, які захищають права працівників. Це насамперед бере початок з відсутності гарантій соціального страхування, оплати праці та забезпечення

повноцінної безпеки на робочому місці, включаючи соціально-економічні, організаційні, технічні, гігієнічні та профілактичні заходи та засоби, необхідні для збереження здоров'я та працездатності працівників під час виконання роботи. [26]

Як ми вже зрозуміли, тіньова економіка має вагомі негативні наслідки, проте не все так однозначно, беззаперечно, є й позитивні аспекти цього явища в економіці будь-якої країни. Проте, варто відзначити, що такі позитивні ефекти характерні лише для так званої "сірої" економіки, тобто такої економічної діяльності, що не є забороненою законом, але в свою чергу все ж таки приховується від оподаткування. Незважаючи на те, що таке діяння залишається прихованим від державних органів влади, воно може здійснити свій внесок у виробництво ВВП.

Тому позитивні наслідки тіньової економіки будуть наступні [26]:

- підпільна економічна діяльність провокує значною мірою розвиток легального сектору, це працює наступним чином: оскільки доходи, отримані від тіньової діяльності, використовуються для придбання товарів та послуг, які вироблені або надані легально, це сприяє зростанню ВВП в країні.

- «є економічним «мастилом», соціальним амортизатором та вмонтованим стабілізатором всієї економічної системи господарювання. Окрім того, високий динамізм і адаптивність тіньової економіки сприяє підвищенню рівня конкуренції, ефективності виробництва, розподілу праці, раціоналізації виробництва й споживання, відтворенню робочої сили». [27, с 144]

- покращує матеріальне становище бідних та малозабезпечених, які мають підзаробітки у неофіційному секторі.

- надає можливість працевлаштування для певних груп населення, що не можуть працювати в офіційній економіці, зокрема, для пенсіонерів з виходом на пенсію, або ж для молоді, яка ще не може офіційно працевлаштовуватись.

- надає змогу господарським суб'єктам триматись на плаву в критичних ситуаціях та ставати гнучкішими та більш інноваційними, працюючи без посередника, в ролі держави.

- зрештою, допомагає здійснити реалізацію ідей. Наприклад, часто на початковому етапі запуску бізнесу, особи не мають можливості працювати у офіційному секторі економіки та виконувати усі зобов'язання податкової системи. В такому випадку перехід в тінь є доступним виходом з ситуації.

Як ми можемо побачити з наших досліджень, вплив тіньової економіки на легальний сектор однозначно має більше негативних наслідків, ніж позитивних. Тінізація як процес ускладнює виконання фінансових зобов'язань країни, сприяє руйнуванню економічних взаємозв'язків в державі, скорочує ефективність макроекономічних прогнозів та відповідно регулювання, призводить до деформації податкової системи, також є чинником росту бюджетного дефіциту, прискореному зростанню державного боргу й всебічному розвитку інфляційних процесів. Все це в сукупності свідчить про те, що оздоровлення економічного механізму з високим рівнем тіньової економіки можливе лише шляхом детінізації економіки. Варто відзначити, що, зокрема, це також має бути пріоритетним завданням для нашої держави. Оскільки рівень тіньової економіки в Україні зараз складає 32% від обсягу офіційного ВВП, при умові, що безпечним вважається рівень в «тіні» не більш ніж 15%. Зрештою розуміння всіх наслідків дозволить визначити найбільш перспективні шляхи зменшення рівня тіньової економіки.

Як зазначає З. Варналій «детінізація економіки – це сукупність макро- і мікрорівневих економічних, організаційно-управлінських, технічних, технологічних та правових державних заходів щодо створення економічних передумов зацікавлено-ініціативного повернення взаємовідносин між учасниками фінансово-господарського обороту речей, прав, дій з тіньового, тобто з різних причин невраховуваного державою, економічного обороту, а також побудови організаційно-правової інфраструктури превентивного впливу на усунення причин та умов, що сприяють відтворенню джерел тіньової економіки». [28, с 536].

Шляхи детінізації визначаються причинами існування тіньової економіки. Для досягнення ефективного процесу детінізації у економіці будь-якої держави

необхідно знайти напрям впливу опосередковано на всі існуючі гілки влади, зокрема такі як виконавча, законодавча й судова. Такий вплив має створити конкретні визначені умови для процесу детінізації:

- Запуск активного процесу легалізації тіньового сектору, що вже існує.
- Перешкоджання тінізації існуючих легальних підприємств.
- Стимулювання підприємницької діяльності малого та середнього бізнесу
- Подолання корупційних схем.
- Застосування дієвих адміністративних заходів з метою покарання.

В першу чергу, детінізація має спрямовуватися на вдосконалення законодавчої бази, що має на меті абсолютне подолання бюрократизму та корупції. Однак державна влада повинна бути напряду зацікавлена в цьому, оскільки випадки лобіювання інтересів значної кількості бізнес-груп при прийнятті різних законопроектів не є рідкістю на сьогоднішній день. Подальшим етапом повинна бути реформа фіскальної політики, що передбачатиме диференціювання податків залежно від об'єкта оподаткування, на зразок практики, застосованої в більшості розвинутих країн. Досвід країн, що в значній мірі поборолі тіньову економіку доводить, що ефективність економіки напряду залежить від оптимального розвитку різних розмірів бізнесу, включаючи малий, середній та великий. Малий та середній бізнес є основою соціально-економічного розвитку, тому поліпшення умов для цих секторів допоможе вирішити соціально-економічні проблеми, пов'язані з тінізацією. В першу чергу такі умови стануть першоджерелом зміни у ставленні населення до праці в тіньовому секторі, таке становище з часом може спровокувати зменшення морально-етичних негараздів та проблем.

Далі наведемо основні два методи з можливими заходами перетворення тіньового сектору до офіційного. Отож це посилення різних видів покарання та в свою чергу стимулювання самовільного виходу з тіні. В даному випадку застосовується своєрідна комбінація стимулюючих та посилюючих заходів (табл.1.3)[29].

Таблиця 1.3 – Можливі варіанти зниження тіньового сектору

<i>Підхід</i>	<i>Метод</i>	<i>Можливі заходи</i>
<i>Посилення покарання</i>	Удосконалення механізму виявлення порушень.	«Покращення роботи з даними, об'єднання зусиль перевіряючих органів, участь у міжнародних співбесідах».
	Посилення покарання	«Збільшення покарання за податкове правопорушення, впровадження кримінальної відповідальності, збільшення строків давності».
	Усвідомлення можливості бути викритим та відповідати за наслідки.	«Соціальна реклама, показувати всі наслідки ведення тіньового бізнесу - від соціальної незахищеності до ефективності процедур по виявленню правопорушень.»
<i>Стимулювання</i>	Звичайні заходи	«Полегшення податкового обліку. Податкові стимули. Введення нових категорій зайнятості в законодавстві. Розвиток податкових режимів для малого бізнесу».
	Стимул добровільного виходу з тіні	«Податкові амністії, винагорода за добровільний вихід з тіні».
	Створення певних взаємозв'язків та коаліцій через перехід у тінь.	«Надання переваг при роботі з чесними партнерами. Збільшення рівня освіти. Обмін інформацією. Податкова прозорість. Прозорість адміністративних процедур».

Джерело: побудовано автором на основі [29]

Також до заходів детінізації відносять наступні:

- Удосконалення податкової системи та створення нових дієвих реформ, спрямованих на пониження податкового тягара та максимально можливого спрощення системи оподаткування.
- Значне зменшення надмірної кількості нормативно-правових актів, а також забезпечення узгодженості між ними, та стабільності їх дії.
- Подолання явища корупції.
- Підвищення ефективності керування державною власністю та майном.
- Зменшення загального рівня монополізації виробництва на ринку та всебічного розвитку конкурентного середовища.
- Забезпечення простої та ефективної діяльності фінансових ринків.

- Застосування ефективних механізмів задля повернення в офіційний обіг грошових коштів, котрі не мають злочинного походження. [29]

Кожна сфера прояву тіньової економіки містить свої найрізноманітніші шляхи детінізації, у зв'язку з тим, що специфічність галузей не дає змоги звести всі методи детінізації під одне стандартне трактування. Вищеперераховані методи можуть сприяти процесу детінізації економіки, провокуючи зменшення тіньової економіки, забезпеченню більш ефективного функціонування економічних відносин та збільшенню довіри бізнесу та інвесторів до економічної системи.

РОЗДІЛ 2. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

2.1 Світова практика імплементації методів детінізації економіки

Тіньова або ж підпільна економіка відіграє важливу роль у багатьох країнах. У міжнародній практиці накопичено значний та різноманітний всебічний досвід щодо боротьби, запобігання, стримування та контролювання тіньової економіки.

Для всебічного розуміння, досвід імплементації процесу детінізації в інших країнах є дуже важливим для нашої країни - України, яка безпосередньо також здійснює активне реформування своєї економіки. Тому однією з основних задач нашого дослідження є необхідність дослідити позитивні та негативні аспекти, шляхи, способи детінізації, що були зафіксовані у різних країнах світу, а також дізнатися про те, які конкретні заходи були прийняті у цих країнах для досягнення успіху у реалізації реформ. Варто підкреслити, найціннішими елементами даного аналізу є встановлення та окреслення механізмів, методів, принципів та інструментів державного регулювання у детінізації економіки світових лідерів. Ці чотири основні складові можуть бути відправною точкою для розробки нової, більш ефективної концепції детінізації економік, яка в подальшому може бути включена до національних, регіональних чи місцевих стратегій та програм.

Країни Європи можна поділити умовно на декілька груп за рівнем тіньової економіки. Так, до класу країн високого рівня тіньової економіки належать пострадянські країни: Україна, Молдова, Білорусь та росія. В свою чергу до найбільш ширшого, класу середнього рівня економіки в тіні входять: Албанія, Болгарія, Греція, Румунія, Кіпр, Іспанія, Мальта, Естонія, Туреччина, Бельгія, Португалія, Угорщина, Хорватія, Словенія, Італія, Латвія, Литва, Польща. До класу з

низьким рівнем тіньової економіки відносять країни: Австрія, Великобританія, Німеччина, Словаччина, Швейцарія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Данія, Франція, Ісландія, Фінляндія, Ірландія. [37, с. 48-49]

Нижче почнемо наше дослідження світового досвіду імплементації процесу детінізації економіки. Для більш якісного та детального аналізу масштабів та розмірів неформальної тіньової економіки світу, наведемо наступний графік 2.1 [30, с. 14]. Ми обрали топ-10 країн, які входять до Європейського Союзу та мають найвищі показники тіньової економіки.

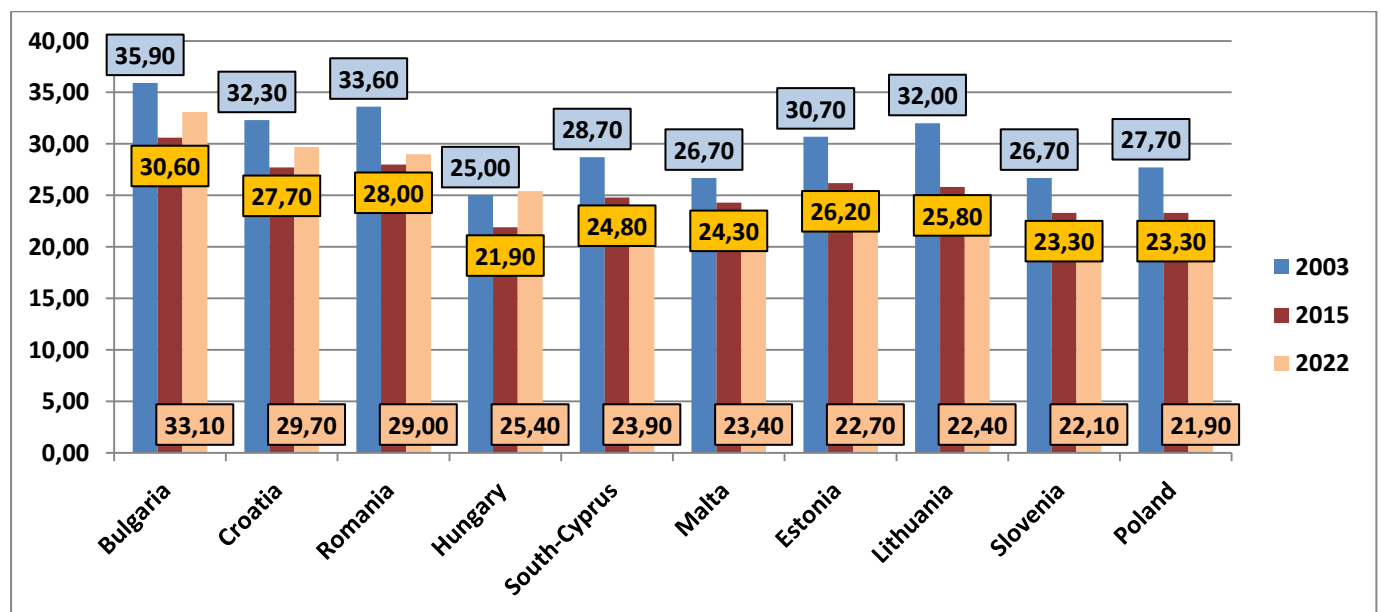

Рис. 2.1 Топ-10 країн ЕС з найвищими показниками тінізації, % до ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [30, с.14]

Як ми можемо побачити з графіка наведеного нижче топ-лідерами за показниками тіньової економіки у % до валового внутрішнього продукту станом на 2022 рік є наступні країни: Болгарія – з показником в 33,10%, Хорватія – 29,7%, Румунія – 29%, Угорщина – 25,4%, Південний Кіпр – 23,9%, Мальта – 23,4%, Естонія – 22,7%, Литва – 22,4%, Словенія – 22,1%, та Польща з найнижчим показником серед «лідерів» - 21,9%. Для досягнення гарних результатів Литва як учасниця ЕС з 2004 року, активно проводила реформи щодо забезпечення ефективного та дієвого адміністрування доходів та управління фінансами держави.

Зокрема значну підтримку структурних реформ країна отримала від участі в ЕС, що було головним локомотивом активного діяння країни. Литовська влада за рахунок просвітницької кампанії проявила ключові дії з підвищення обізнаності та визначення можливого впливу на дотримання платниками податків країни податкового законодавства, що як результат – досягнуто зменшення розміру тіньової економіки. [31]

Також варто відмітити, що наступні країни такі як Литва, Польща, Португалія та Франція здійснили впровадження системи загальнообов'язкового звітування в режимі реального часу платників податків перед податковими органами. Це означає, що державні контролери тепер мають можливість оперативно та достовірно отримувати інформацію про будь-яку зроблену операцію. [32]

Розглянемо також політичні заходи Румунії. Румунія інвестувала значні кошти у створення нормативно-правової бази та інституцій, відповідальних за скорочення тіньової економіки. Основним завданням «Інспекції праці» є запобігання та боротьба з незадекларованою працею. Для боротьби з нею Румунія внесла зміни до Трудового кодексу, згідно з якими незадекларована праця понад певний рівень прирівнюється до кримінального злочину, а отже, підлягає переслідуванню всіх компаній, які використовують працю понад п'яти працівників одночасно без трудового договору. Уряд Румунії проводить заходи для заохочення використання електронних платежів, одночасно перешкоджаючи використанню готівки. [30]

В свою чергу розмірковуючи над тим, як провідні країни Європи боролися з тіньовою економікою, наведемо наступний рисунок 2.2., для подальшого аналізу заходів, що були застосовані країнами для подолання тіньової економіки. Ми обрали топ-10 країн Європи з найнижчим та низьким рівнем тіньової економіки, де застосовувалась найкраща практика детінізації економіки. До переліку увійшли 8 країн членів Європейського союзу – Австрія, Нідерланди, Люксембург, Німеччина, Данія, Франція, Латвія та Італія, а також дві високорозвинуті країни Швейцарія та Велика Британія. [30]

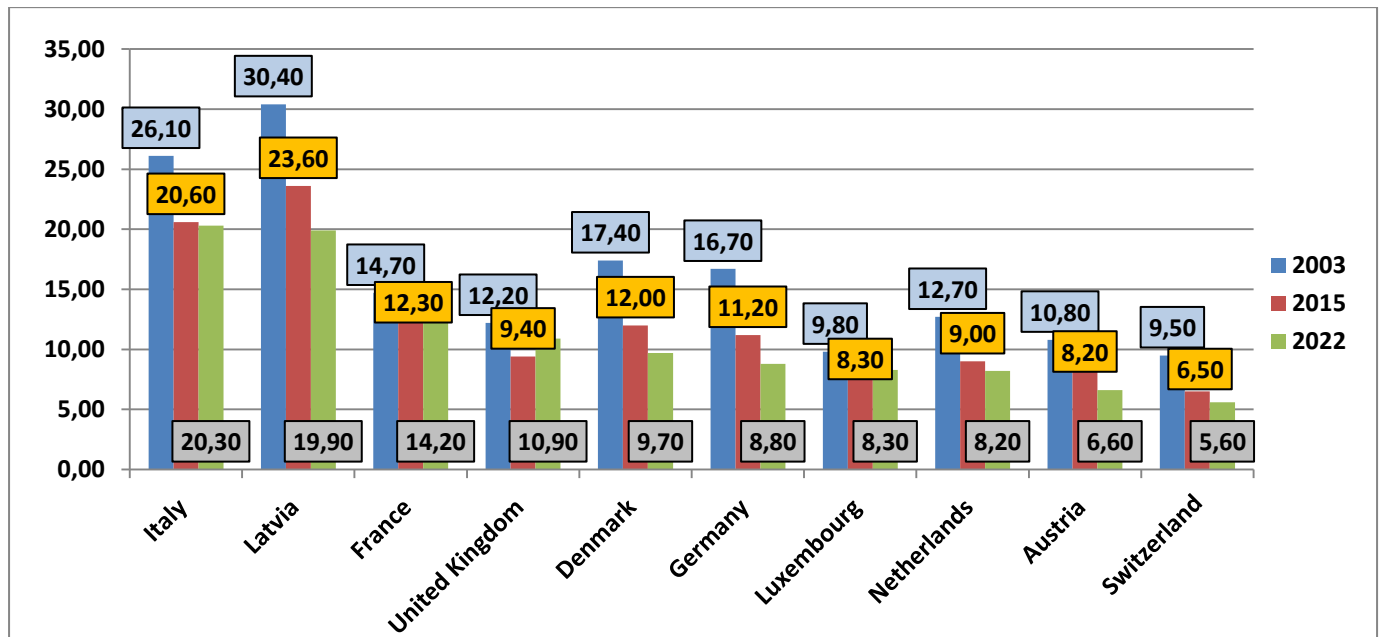

Рис. 2.2 Топ-10 країн Європи з низькими показниками тінізації, % до ВВП

Джерело: побудовано за вибором автора на основі [30, с.14-15]

Аналізуючи даний графік ми можемо побачити, що найнижчий рівень тіньової економіки та найкращий показник серед країн Європи у 2022 році належить Швейцарії та становить 5,6% у розрахунку до валового внутрішнього продукту. На другій сходинці Австрія – з показником 6,6%, Нідерланди 8,2%, Люксембург – 8,3%, Німеччина – 8,8%, Данія – 9,7% та інші. Ми можемо помітити наступну динаміку у розрізі років (2003 -2022) - всі обрані країни з блискучою успішністю «боролися» з тіньовою економікою, найкращі результати в боротьбі з тіньовою економікою показали такі країни як: Латвія 10,5% (з 30,4% у 2003 році до 19,9% у 2022 році), покращила значно свої результати і Німеччина, вийшовши на показник – 7,9%, Данія -7,7%, Нідерланди 4,5%, Австрія 4,2%.

Впродовж свого розвитку країни ЄС, та розвинуті країни Європи приділяють велику увагу детінізації – боротьбі з ухиленням від сплати податків на законодавчій основі. Так, Латвія в боротьбі з ухиленням від оподаткування проводила загальнонаціональний план дій в своїй країні, ключовою метою якого була боротьба з тіньовою економікою в різних секторах шляхом підвищення ефективності в усіх сферах політики. Було застосовано "План заходів органів державної влади з протидії

"Тіньовій економіці" на 2016-2020 роки". [33] У Латвії обмеження тіньової економіки є одним із головних пріоритетів у діяльності уряду, для реалізації якого вживаються заходи щодо покращення бізнес-середовища та сприяння добровільному виконанню податкових зобов'язань, формування стабільної та прогнозованої податкової політики, проведення реформ, удосконалення законодавчої бази, зменшення корупції та адміністративного тягаря.[34]

Розглянемо державну політику боротьби з неформальною зайнятістю в Австрії, оскільки ця країна серед країн членів ЕС має найнижчий показник тіньової економіки – 6,6%. Уряд Австрії зосередився переважно на політиці моніторингу, виявленні та запобіганні. Першим політичним заходом в Австрії став Закон про соціальне шахрайство [38]. З березня 2005 року за порушення податкового законодавства порушникам загрожує позбавлення волі на строк до п'яти років. [30]. Згодом в кількох країнах ЄС - Німеччині, Швейцарії й Австрії, було посилено покарання для роботодавців, які не реєструють своїх працівників. Ці політичні заходи відображають подвійну функцію реєстрації як доступу до послуг, а також до державного аудиту та контролю. Австрійські роботодавці зобов'язані реєструвати своїх працівників у відповідних органах соціального страхування до початку роботи. Такі політичні заходи спрямовані на стимулювання працівників до переходу в офіційний сектор або виходу з тіньового сектору. [30]

Кілька європейських країн, таких як Швейцарія, Нідерланди та Австрія, запровадили обмін даними та доступ до реєстрів, які ведуть податкові органи або органи соціального забезпечення, або створили нові координуючі інституції. В основному це заходи, спрямовані на виявлення та моніторинг тіньової економічної діяльності, з основним акцентом на незадекларовану працю [40]

Заохочувальна політика австрійського уряду стосовно надання підтримки підприємствам і домогосподарствам за рахунок різних соц. пакетів – може потенційно сприяти зменшенню тіньової економіки. Для того, щоб люди та підприємства могли скористатися цими заходами, такими як субсидії, податкові

пільги та інша підтримка бізнесу, вони повинні "вийти" з тіньової економіки і перейти в офіційну. [41]

Більшість політичних заходів, які впроваджує уряд Данії в боротьбі з тіньовою економікою, є превентивними, адже країна веде одну з найкращих податкових політик серед країн Європи. Так як і в Австрії уряд запровадив покарання для роботодавців, які не реєструють найманих працівників. У період з 2003 по 2016 рік уряд Данії знижував податки на працю в залежності від доходу. Дещо знизивши податкове навантаження, податкові органи Данії у 2015 році почали впроваджувати заходи моніторингу та виявлення, спрямовані на осіб, які декларують дуже низький оподатковуваний дохід, але водночас мають високий рівень життя, наприклад, дорогий будинок, розкішні автомобілі тощо. Таким чином, поєднуючи різні адміністративні реєстри, податкові органи сподіваються краще виявляти осіб, які отримують доходи від незадекларованої роботи або злочинної діяльності. [30]

Крім того, у вересні 2021 року уряд запустив програму "Данія може зробити більше" [42] - пропозицію щодо нового порядку реформ. Країна посідає перше місце в рейтингу податкової політики, оскільки має гнучку, високорозвинену систему соціального забезпечення. Як результат, податкова мораль громадян Данії вважається однією з найкращих у світі. Уряд Данії вже понад 20 років проводить регуляторну реформу з метою скорочення бюрократичної тяганини для підприємств. Завдяки всім вищезазначеним заходам уряд має сильну позицію для ефективного скорочення тіньової економіки в найближчі роки. [30]

Політичні заходи проти тіньової економіки в Німеччині, як і в Австрії здебільшого зосереджені на виявленні та запобіганні. Між Францією та Німеччиною було досягнуто домовленості про обмін інформацією про нелегальну працю. Крім того, уряди Бельгії, Франції, Німеччини, Італії та Румунії створили європейську мережу незадекларованих робіт для заохочення обміну знаннями в цій галузі. [43]

Німеччина застосовує каральні заходи. Прикладами таких заходів є зміни, внесені до кримінального податкового кодексу та добровільне розкриття інформації для уникнення штрафів. [30]

За останні кілька років в Італії було вжито низку заходів, спрямованих на зниження рівня ухилення від оподаткування та тіньової економіки в цілому. Головними політиками у боротьбі італійського уряду з тінізацією є завчасність та обов'язковість в заповненні податкові декларації та раннє інформування про доходи. Уряд також наполягає на заходах, які заохочують цифрові платежі замість готівкових. Уряд Італії запровадив санкції для роздрібних торговців і постачальників послуг, котрі не приймають кредитні картки. Ці заходи оголошені наприкінці 2020 року в рамках плану «Cashless Plan» для стимулювання переходу від готівки до цифрових платежів. Багато країн, наприклад, Болгарія, Греція та Італія, встановили певний поріг, вище якого готівкові платежі не допускаються або про них необхідно повідомляти владу. [30]

У 2019 році було запроваджено цифровізацію інших послуг, таких як розширене обов'язкове цифрове виставлення рахунків-фактур та вдосконалене профілювання платників податків з метою підвищення рівня дотримання податкового законодавства. Значні інвестиції в країні спрямовані на підтримку цифрового переходу, зокрема на цифровізацію державного управління, що допоможе контролювати систему платежів. [44]

Ряд країн значну частину уваги приділяють боротьбі з корупцією. До них належать Гонконг, Сінгапур, Латвія – де було створено багатоцільові органи влади із правоохоронними повноваженнями. Також було утворено Спеціалізовані прокурорські служби: Румунія, Іспанія, Хорватія. Спеціалізовані поліцейські служби: Норвегія, Великобританія та Бельгія. Для боротьби з корупцією в Албанії, Франції, Словенії, Македонії було створено Інституції із запобігання корумпованості та координування політики. [58]

Рівень тіньової економіки в Нідерландах становить 8,2% у 2022 році. Основні принципи боротьби з корупцією в Нідерландах включають:

- постійну звітність та прозорість. Міністр внутрішніх справ повідомляє Парламент про виявлені випадки корупції та заходи, що були вжиті;
- розроблення якісної системи моніторингу можливих джерел корупції та підозрілих осіб;
- створення антикорупційного законодавства для посадовців;
- жорстка система покарань, яка включає заборону обіймати державні посади, адміністративні штрафи та навіть тимчасове відсторонення осіб від виконання обов'язків. [35]

Розглянемо також три неєвропейські, але високорозвинені країни ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) (Канада, Японія, США) мають нижчий рівень тіньової економіки, ніж в загальному по Європі з середнім розміром близько 8,23 % до ВВП у 2022 році.

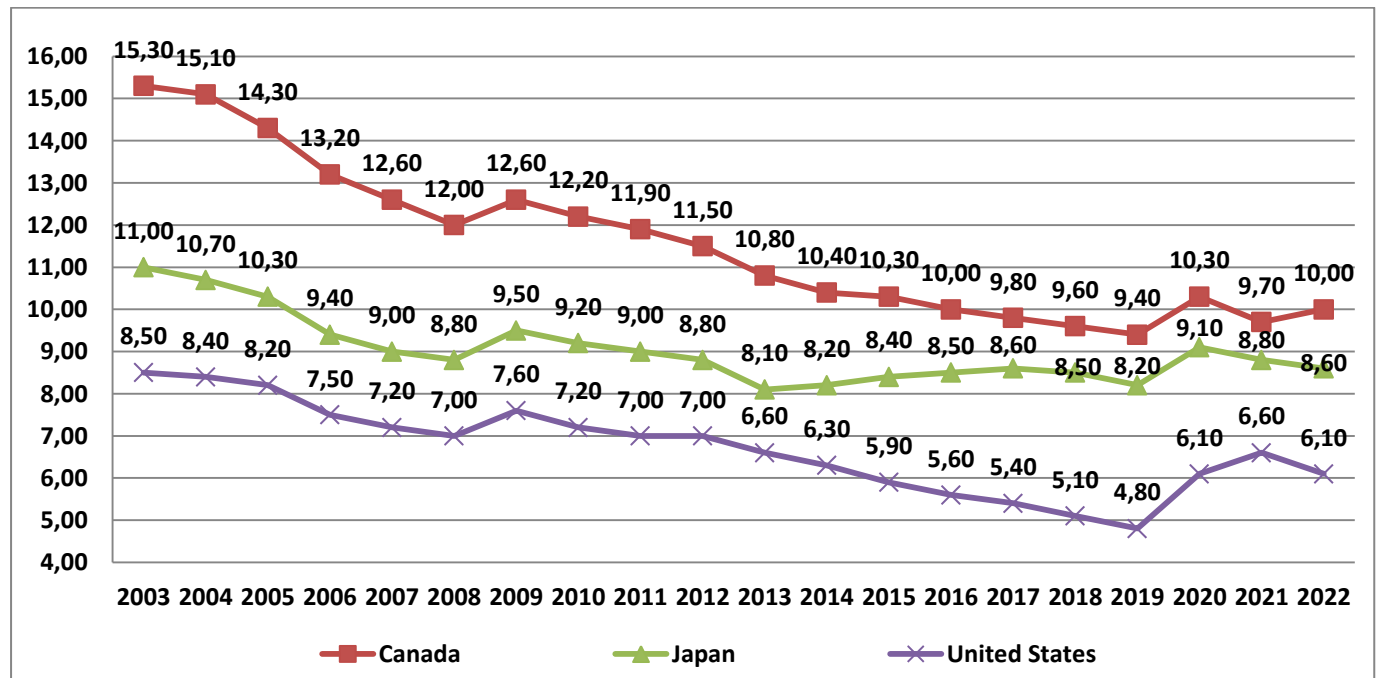

Рис. 2.3 Топ-3 високорозвинені неєвропейські економіки з низьким рівнем тіньової економіки % до ВВП (2003-2022)

Джерело: побудовано автором на основі [30, с.16]

На рис. 2.3. ми виявили, що серед неєвропейських наведених нами країн найнижчий рівень тіньової економіки в США і становить 6,1% ВВП у 2022 році. Японія – 8,6%, Канада – 10%. США впроваджує одну з найкращих політик, яка дає змогу країні бути лідером серед неєвропейських країн з мінімальним рівнем тіньової економіки.

До заходів, спрямованих на зниження тіньової економіки в США відносять:

- підвищення ефективності контролю за дотриманням податкового законодавства: внутрішня служба доходів (IRS) відповідає за збір податків та контроль за дотриманням податкового законодавства в США;
- Розвиток електронних платіжних систем. За допомогою електронних платіжних систем, таких як кредитні та дебетові карти, віртуальні гаманці, мобільні платежі тощо, можна зменшити обіг готівки, яка часто використовується в тіньовій економіці;
- Поліпшення доступу до фінансових послуг. Забезпечення доступу до банківських рахунків та інших фінансових послуг знижує рівень тіньової економіки, оскільки люди в такому разі будуть більш схильні до використання легальних фінансових інструментів;
- Уряд США вживає заходів для регулювання певних секторів, які є особливо схильними до тіньової економіки, таких як будівництво, ринок праці, торгівля наркотиками та інші;
- Збільшення прозорості та відкритості. Уряд країни забезпечує більшу прозорість та відкритість в економіці, зокрема, шляхом публікації більш детальної інформації про бізнес-діяльність та забезпечення відкритого доступу до статистичних даних та інформації про державні закупівлі. [45]

Узагальнимо досвід країн світу у детінізації економічних систем.

Таблиця 2.1 – Узагальнення досвіду країн світу задля процесу детінізації економічної системи.

<i>Країна</i>	<i>Рекомендовані заходи щодо процесу детінізації</i>
США	Застосування поліграфу. Прозорість та відкритість ведення бізнесу. Легкість доступу до фін. послуг. Розвиток електронних платіжних систем. Контроль за дотриманням податкового законодавства: внутрішня служба доходів (IRS).
Австрія	Жорсткі заходи покарання за порушення податкового законодавства (в'язниці, штрафи). Обов'язкова оф. реєстрація працівників. Обмін даними та доступ до реєстрів. Податкові пільги та інша підтримка бізнесу, що провокує вихід з тіні.
Німеччина	«Оптимізація податкової системи, спрощення механізму обчислення розмірів податків, зниження ставок відрахувань із заробітної плати тощо. Створення ряду організацій: Федеральна фінансова поліція, Відділ боротьби з організованою злочинністю та корупцією, DIA (Департамент внутрішніх розслідувань).»
Польща	«Заборона ведення господарської діяльності тих фізичних осіб, які раніше вчинили серйозний податковий злочин. Введення майнової відповідальності юридичних осіб за здійснення економічного злочину.»
Франція	Перешкоджання ведення експортно-імпортних операцій з бізнесом в офшорних зонах. Звітування в режимі реального часу платників податків перед податковими органами. Боротьба з корупцією.
Великобританія	«Підвищення рівня довіри громадян до влади, посилення незалежності судів, віддавши їх під громадський контроль, посилення покарання за хабарництво.»
Нідерланди	«Розроблення системи моніторингу за можливими джерелами виникнення корупції та підозрілими особами. Функціонування системи державної безпеки з боротьби з корупцією типу соціальної поліції. Жорстка система покарань, зокрема заборона обіймати державні посади, великі штрафи»
Бельгія, Гонконг, Іспанія, Сінгапур,	Боротьба з корупцією: створили багатоцільові органи; служби в структурі правоохоронних органів, у тому числі: спеціалізовані прокурорські служби; спеціалізовані поліцейські служби; органи із запобігання корупції, розроблення політики та координування дій. [58]
Литва, Польща, Португалія та Франція	Загальнообов'язкове звітування в режимі реального часу платників податків перед податковими органами.
Румунія	Налагодження та вдосконалення нормативно-правової бази та роботи інституцій. Заохочення до використання електронних платежів.
Італія	Запровадження санкцій для роздрібних торговців і постачальників послуг, які не приймають кредитні картки.
Болгарія, Греція та Італія	Встановили певний поріг, вище якого готівкові платежі не допускаються або про них необхідно повідомляти владу. Парламентський комітет Греції має доступ до інформації щодо стану і руху коштів на будь-яких рахунках фізичних і юр. осіб.
Данія	Впроваджено регуляторну реформу з метою скорочення бюрократичної тяганини для підприємств. Хороша податкова політика, що покращує податкову мораль в країні.

Джерело: побудовано автором на основі [30, 35, 36]

2.2 Аналіз масштабів тіньової економіки в Україні

Тіньова економіка в Україні, як і в усьому світі, є доволі складним явищем, яке не можна точно виміряти й оцінити через його прихований характер. Тінізація є однією з серйозних проблем сучасної української економіки, котра негативно впливає на економічні процеси та створює багато дискусій навколо себе. Тіньова економіка в Україні має своє коріння ще до незалежності, коли багато підприємств і приватних осіб працювали за межами закону та контролю державної влади. Після отримання Україною незалежності тіньова економіка продовжила свій розквіт, здебільшого через бюрократичні перешкоди, низький рівень заробітної плати, корупцію та відсутність належного законодавства.

На сьогоднішній день, сектор нелегальної економіки дістався до всіх сфер економічного життя населення, від приватних до державних підприємств, від малих до великих господарств. Тіньова економіка залишається серйозним викликом для економічного розвитку України. [48]

Відповідальність за свої фінансові зобов'язання перед державою є одним з конституційних обов'язків кожного громадянина України. Цей обов'язок включає регулярно та вчасно сплачувати податки та збори в розмірі та порядку відповідно до законодавства, а також щорічне обов'язкове подання до державних податкових наглядових інспекцій декларації про свій майновий стан за місцем проживання та доходи за рік, що минув у порядку, встановленому законодавством (згідно зі статтею 67 Конституції України). Варто підкреслити те, що платники податків є основним джерелом стабільності бюджетної системи нашої держави. Належне та вчасне виконання всіма учасниками державного податкового права свого податкового обов'язку перед державою має прямий вагомий вплив на успішне фінансування

державного бюджету, що в свою чергу на пряму впливає на реалізацію поставлених завдань та функцій держави.[47]

За ухилення від оподаткування за законодавством суб'єктам господарювання передбачена адміністративна, кримінальна й фінансова відповідальність згідно з статтею 111 Податкового Кодексу України (ПКУ). [49]

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства та Державна служба статистики є ключовими інституціями на національному рівні, що ведуть безпосередній детальний аналіз рівня та масштабів тіньової економіки в Україні. Рівень тіньової економіки в Україні розраховується Державною службою статистики України на основі розробленої ними методики «Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки». [19].

За оцінками Мінекономіки, рівень тіньової економіки в Україні на кінець 2021 року склав близько 32% до обсягу офіційного ВВП, що в свою чергу на 2 відсоткових пункти вище, ніж у 2020 році (рис. 2.4).

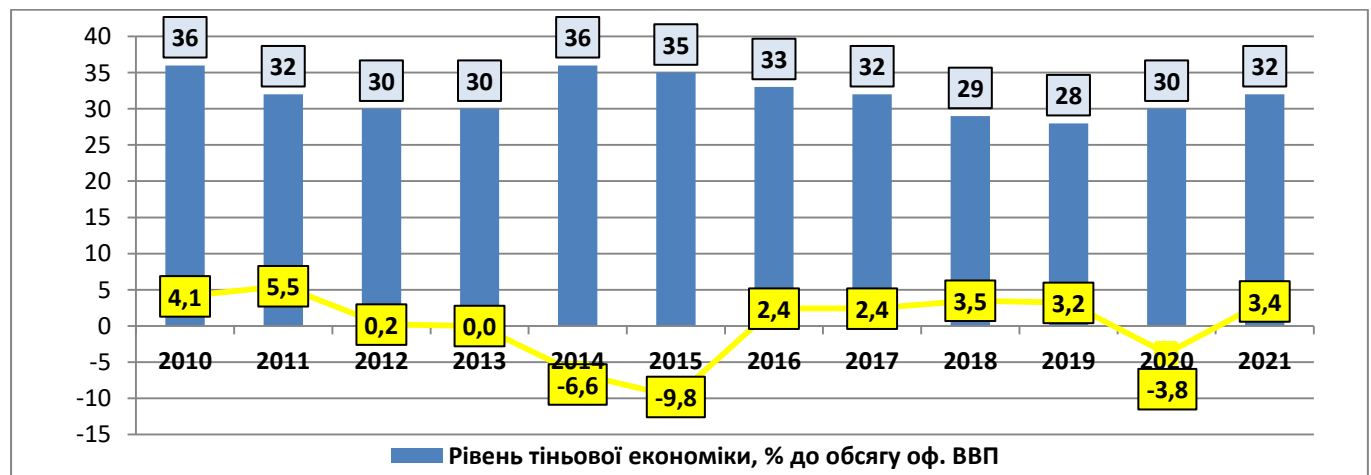

Рис. 2.4 Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (% ВВП) і темпи приросту рівня реального ВВП (у % до попереднього року)

Джерело: побудовано автором на основі [46, с 2]

У 2021 році інтегральний показник рівня тіньової економіки виріс наступним чином: з 30 до 32 відсоткових пунктів за увесь рік. З графіка ми можемо побачити найнижчий рівень тінізації по шкалі за 12 років (2010-2021) у 2019 році. Спад

почався з 2014р. – що супроводжувалось оптимальною податковою політикою держави, яка призводила до помірному виходу з тіні суб'єктів господарювання. Найвищі показники тіньової економіки були у 2010 та 2014 роках на фоні криз та політичної ситуації в нашій країні. У 2021 році як вже згадувалось вище відбувся ріст, насамперед це пов'язано зі сукупним зростанням світових цін на сировину, здебільшого на енергоносії й сільськогосподарську продукцію. Це негативним чином призвело до того, що суб'єкти господарювання були змушені зменшувати ризики втрати ресурсів та значно збільшувати виробничі витрати. Незважаючи на періодичні карантинні обмеження, які перешкоджали функціонуванню більшості видів економічної діяльності, в залежності від регіонального епідемічного зонування, насправді вже не існувало таких суттєвих перешкод, оскільки суб'єкти господарювання вже були значно краще пристосовані та вдало адаптувались до реалій сучасного світу і змогли успішно налагодити збут та логістичні системи, використовуючи цифрові технології.[46]

Для більш детального аналізу висвітliamo динаміку рівня тіньової економіки за окремими методами. Рівні тіньової економіки, які були визначені за допомогою використання чотирьох методів, показали протисторонню динаміку, що, як нам здається, було результатом в тій чи іншій мірі світової кризи внаслідок COVID-19. Також така ситуація слугує причиною для винесу на роздуми гіпотези про можливе формування новоутворених шляхів тінізації, які, на жаль, не в повній мірі охоплюються вже наявними існуючими методами оцінки.

Застосовуючи два класичних методи, котрі користуються найбільшою популярністю серед багатьох експертів України, та Мінекономіки, було зафіксовано збільшення рівня тіньової економіки порівняно з 2020 роком:

- «електричний метод» – збільшення на 3 в.п. (до 27% від обсягу оф. ВВП);
- «монетарний метод» – збільшення на 2 в.п. (до 33% від обсягу оф. ВВП). [46]

Всупереч цьому, беручи до уваги останні два методи, що виникли в результаті напрацювань вітчизняних експертів та науковців з огляду на історичні

особливості процесів входу в тіньову економіку в Україні, засвідчили зменшення рівня тінізації.

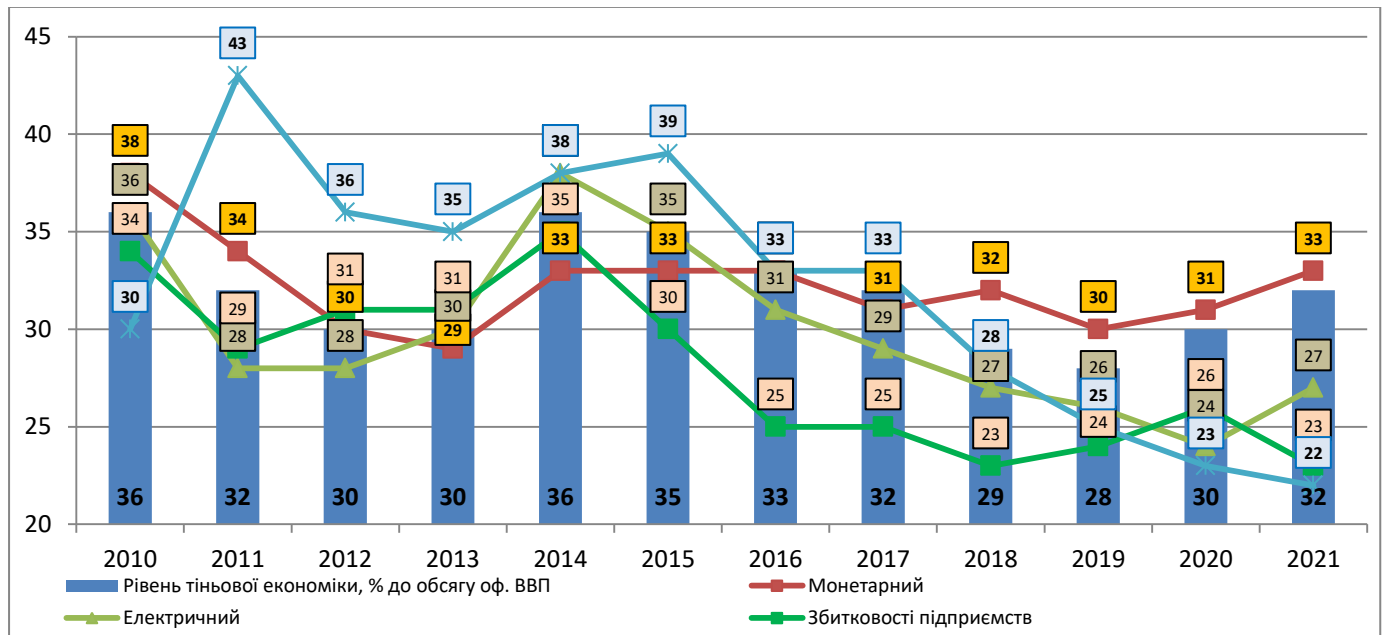

Рис. 2.5 Динаміка рівня тіньової економіки за окремими методами, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [46, с 4]

Йдеться про метод «витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги» – як ми можемо побачити з графіка зображеного вище зменшення відбулося на 1 в.п. (до 22% від всього обсягу офіційного ВВП); Та останній метод – «метод збитковості підприємств» – зменшення відбулося аж на 3 в.п. (до 23% від всього обсягу офіційного ВВП). Це було досягнуто шляхом адаптації підприємств та господарств до відповідних «коронавірусних» умов діяльності, котрі не в стресовому стані відреагували на нові виклики та стимулюючі діяння з боку Уряду, що як результат відобразилось у поступовому поліпшенні певних фінансових результатів у діяльності протягом звітного року. На нашу думку, така ситуація, що склалася, пояснюється заміщенням традиційних каналів тіньової діяльності – потенційно новими, що, на жаль, можуть не повністю охоплюватися вже існуючими напрацьованими методами оцінки.

Наразі розглянемо рівень тінізації за кожним з методів в більш детальному розрізі. Отож, рівень тіньової економіки за Електричним методом у 2021 році досягнув позначки в 27%.

Рис. 2.6 Рівень тіньової економіки за електричним методом, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [46, с 5]

Згідно з методологією розрахунку, за цим методом можна спостерігати певну тенденцію до збільшення рівня тіньової економіки. Тенденція спостерігається завдяки таким можливим варіантам:

- зменшення споживання електроенергії меншими темпами, аніж зменшення обсягу реального ВВП (після вирахування на комунальне споживання);
- збільшення внутрішнього споживання електроенергії – скорочення ВВП;
- як це відбулося за підсумками 2021 року, збільшення обсягу всього внутрішнього споживання електроенергії (після вирахування на комунальн. витрат) швидшими темпами (збільшення на 5,9% в порівнянні з загальним обсягом 2020 року), ніж реального ВВП (на 3,4% у відповідності).

Машинобудівна та металургійна галузі, котрі провокують високу енергоємність, сприяли значному зростанню попиту на певні енергетичні ресурси у зв'язку з активізацією суспільно-економічної діяльності. Ми робимо такий висновок, оскільки департаментом стратегічного планування та макроекономічного

прогнозування було дано такий коментар: «у 2021 році індекс промислової продукції у машинобудуванні становив «+» 8,5% (порівняно з «-» 17,6% у 2020 році); у виробництві готових металевих виробів, металургії, (завдяки сприятливій кон'юктурі на зовнішніх ринках чорних металів) – «+» 5,8% («-» 8,7% у 2020 році відповідно). Світові ціни на базові метали у 2021 році зросли на 46,8% порівняно зі зростанням на 0,5% у 2020 році.»[46]

33% досягнув рівень тінізації у 2021 році, котрий розрахований за монетарним методом. Працюючи над порівняльним аналізом з 2020 р. різниця становить 2 в.п.

До позитивних факторів можемо віднести:

- збільшення обсягів кредитування в нац. валюті банками, що відбувалося на фоні загального відновлення економіки (у 2021 році у корпоративному секторі збільшились на 19,8%, домогосподарствам – на 31,7%);
- впровадження нових програм Уряду, зокрема «Доступні кредити 5-7-9%».

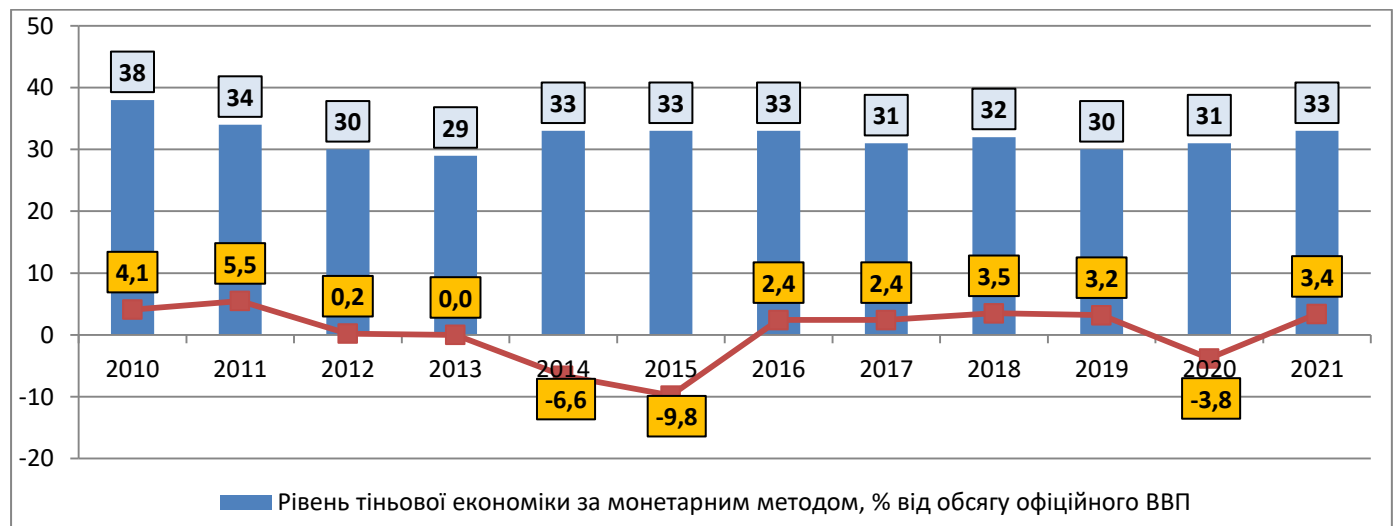

Рис. 2.7 Рівень тінізації за монетарним методом, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [46, с 6]

До негативних факторів можна віднести:

- Підвищення облікової ставки НБУ, що відображалась наступним чином: починаючи з 6% річних, що діяла з 12.06.2020 облікова ставка поступово зростає до

6,5% з 05.03.2021; 7,5% було підвищено з 16.04.2021; 8,0% з 23.07.2021; 8,5% з 10.09.2021 та 9,0 починаючи з 09.12.2021 року. Саме підвищення облікової ставки спровокувало від березня 2021 року зростання витрат для бізнесу й населення у сфері фінансування.

До того ж на фоні росту готівкового обігу (темп росту 12,6% від початку 2021) на тлі «ковідних» обмежень прослідковувалось і зростання безготівкових розрахунків. Тобто безготівкові транзакції між банками з НБУ за 2021 рік збільшились на 16,3 % обсяг яких був 122,6 млрд дол. США (в еквіваленті).

Спираючись на надану інформацію вище, ми можемо зробити висновок про те, що має місце переконлива гіпотеза про формування та використання нових моделей споживчої поведінки, що включають в себе нетрадиційні безготівкові канали процесу тінізації. Тому, в даний момент існуючий метод розрахунку лиш частково охоплює ці нові канали. [46]

Перейдемо до детального аналізу наступного методу обрахунку – «витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги». Перегляньмо рис. 2.8 зображений нижче:

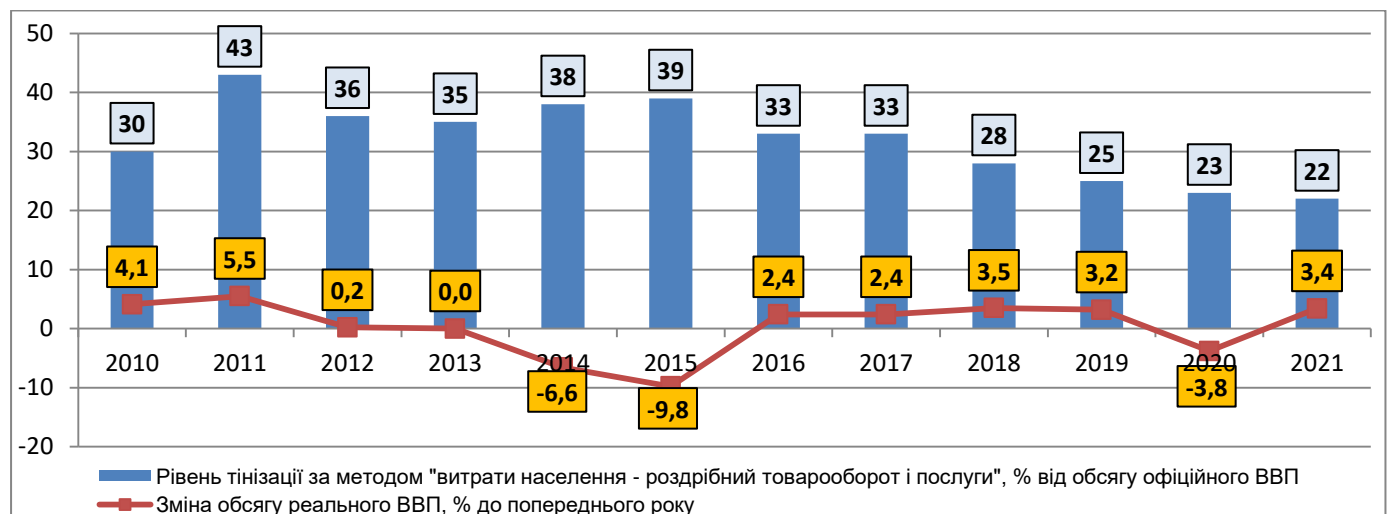

Рис. 2.8 Рівень тіньової економіки за методом витрати населення - роздрібний товарооборот і послуги, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [46, с 8]

Ми спостерігаємо зменшення на 1 в.п. – 22% у 2021 році. Така динаміка до зменшення утворилась базуючись на наступних умовах:

- стримування населення від витрат не першочергової необхідності;
- обмеження можливості купування товарів на неорганізованих площадках;

Ми можемо підтвердити динаміку до зменшення на основі цього методу базуючись на скороченні кількості зайнятого населення (вік 15 та старше) на неформальній основі – близько 19,5% до всієї кількості зайнятого населення цього віку, порівнюючи 20,3% у 2020р.

За методом «збитковості підприємств» тінізація у 2021 році становила 23%, що на 3 в.п. менше ніж у 2020 році. Розглянемо наступний рис. 2.8, наведений нижче:

Рис. 2.9 Рівень тіньової економіки за методом збитковості підприємств, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [46, с 9]

За допомогою цього методу було зафіксовано зниження рівня тіньової економіки, що сталося в контексті покращення насамперед фінансових результатів діяльності підприємств протягом звітного періоду. Такий результат стався зокрема, завдяки заходам, здійсненим нашою державою для підтримки населення та бізнесу з метою усунення негативних наслідків світової пандемії коронавірусу.

Проведемо аналіз рівня тіньової економіки в Україні за певними видами економічної діяльності та дізнаємось яка з галузей домінує у рівні тінізації. Ми розглянули наступні види діяльності: див. рис. 2.9

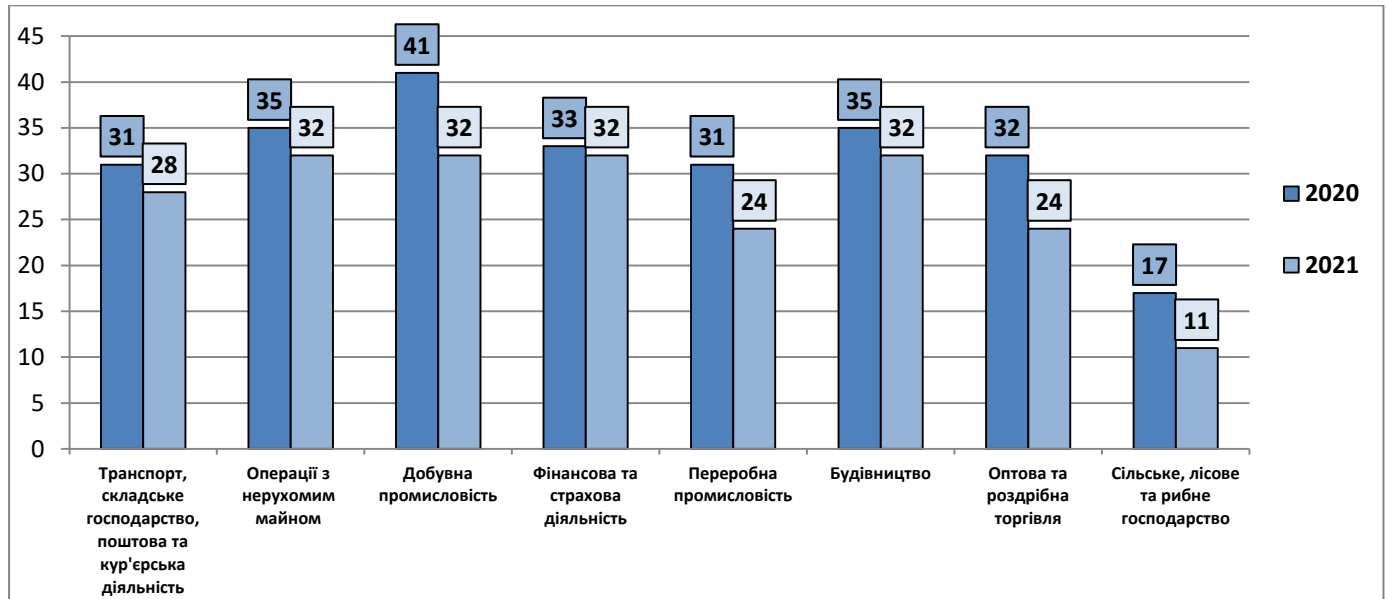

Рис. 2.10 Рівень тіньової економіки за видами економічної діяльності, % від обсягу оф. ВДВ відповідного ВЕД

Джерело: побудовано автором на основі [46, с 10]

Як ми можемо побачити з рисунку вище по всіх видах економічної діяльності знизились показники «тіні» в порівнянні з 2020. Найкращі показники у добувній промисловості – -9 в.п., у оптовій та роздрібній торгівлі – -8 в.п., у переробній промисловості – - 7 в.п., у сільському господарстві, лісове, рибне – - 6 в.п. у порівнянні з 2020р. Насамперед головним рушієм цієї тенденції виступає загальне покращення фінансових результатів підприємств за ВЕД, що відбулося в контексті сприятливої ситуації на зовнішніх ринках та швидкої адаптації суб'єктів господарювання до нових теперішніх реалій життя, пов'язаних з пандемією COVID-19. [46]

2.3 Пріоритетні вектори детінізації економіки України

У процесі визначення головних пріоритетних напрямів розвитку української економіки, фахівці акцентують значну частину своєї уваги на усунення основних загроз національної безпеки. Однією з таких загроз вважається надмірний сектор тіньової економіки. Нелегальні сумнівні бізнеси та «брудні гроші» продовжують гармонійно функціонувати в багатьох сферах української економіки, здебільшого в сільському господарстві, транспорті та торгівлі, в будівництві та в сфері послуг. Тіньова економіка є багатогранною проблемою, вплив якої не обмежується лише податками. До того ж, тіньова економіка в нашій державі є однією з причин утворення корупційних схем та незаконного збагачення. Економіка в статусі неофіційної сприяє розширенню корупції, оскільки дозволяє формувати неоподатковувані грошові кошти та втілювати у життя різні корупційні задумки та плани. Вважається, що чим більше виражена тінізація економіки, тим більше проблем виникає серед населення, збільшується тотальна нестабільність в країні та кількість можливих соціальних конфліктів і чвар, зменшується рівень добробуту і щастя. Все це порушує здатність держави з високою ефективністю надавати послуги та забезпечувати верховенство права. Тіньова економіка особливо негативно впливає на підприємницьку атмосферу в країні, ведення бізнесу й стійкість соціально-економічного розвитку.

Аналізуючи статистичні дані та фактори, що спричиняють існування тіньової економічної діяльності в Україні, ми розуміємо, що у нашій країні напроцуд важливо активно займатися процесами детінізації всієї економічної системи. Зазначаємо, що в детінізацію необхідно вбачати не тільки виведення грошей з «тіні» або легалізацію незаконно набутих коштів, але й створення такого інституційного контрольованого середовища, яке не сприятиме розширенню тіньової економіки і виникненню нових

тіньових економічних взаємозв'язків, а от навпаки стимулюватиме до якомога скорішого виходу з тіньового сектору всіх задіяних господарств.

На саміті лідерів Євросоюзу, що відбувся в Брюсселі, Європейська Рада ухвалила історичне рішення надати Україні статус кандидата в члени ЄС. Це офіційне визнання відбулося 23 червня. Статус кандидата у члени ЄС, який отримала наша держава означає, що країна нині перебуває на переломному історичному етапі, що може докорінно змінити долю всієї країни в кращу сторону. На наш погляд Україна рухається у правильному напрямку – до набуття членства в ЄС. Одна з умов вступу України в ЄС полягає у детінізації економіки, тому наша країна повинна докласти всіх можливих зусиль на шляху в подоланні тіньової економіки. Саме тому це так важливо – досягти якнайшвидше блискучих результатів [50]

Упродовж останніх кількох років державний уряд України розпочав вживати певні дієві заходи щодо знищення перешкод ведення і сприяння розвитку малого і середнього бізнесу у офіційному секторі та звичайно ж детінізації економіки. Однак, існує значна кількість економічних факторів, здебільшого інституційних, які продовжують підтримувати діяльність зосереджену в тіньовому секторі, і їх поступове усунення є обов'язковим. [51]

Розглянемо більш детально комплекс заходів для державної політики України, що допоможуть в боротьбі з тіньовим сектором в країні:

У зв'язку з військовим вторгненням російської федерації на територію України від 24 лютого 2022 року урядом країни було впроваджено ряд пільг для ФОПів (фізичних осіб-підприємців). Такі заходи зняли напругу і пом'якшили вплив війни на малий бізнес, що не так сильно провокуватиме підприємництво вдаватися до процесів тінізації. Суб'єктам підприємництва «першої» та «другої» групи надалася можливість на добровільній основі сплачувати єдиний податок, а також не є необхідністю подання декларації за період, в якому ФОПи не сплачували єдиний податок. Фізичні особи-підприємці, що входять до «третьої» групи та юридичні особи з річним доходом у розмірі, що не перевищує 10 млрд. грн, та котрі сплачують

єдиний податок, мають можливість сплачувати знижену ставку єдиного податку у розмірі 2% (раніше 5%), а також можуть самостійно вирішувати, чи сплачувати єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ) за усіх найманих працівників, яких було мобілізовано на службу до ЗСУ.

1. Тому найперше рішення у боротьбі з тінізацією, що склалося у непростих для нашої країни умовах – *удосконалення податкової політики*. Продовжувати, як зазначалось вище, знижувати податковий тягар для малого та середнього бізнесу. Всіляке зменшення навантаження на підприємства та його підтримка, сюди ж входить налагодження і спрощення процедур необхідних для врегулювання підприємницької діяльності, зменшення кількості обов'язкових платежів, оплата податків простими зрозумілими кроками, підвищення мінімального рівня доходу, що не підлягає оподаткуванню, та інших заходів, спрямованих на спрощення системи оподаткування. Насамперед така податкова політика призведе до рівних умов для платників податків і випадки де підприємства навмисне мінімізують податкові зобов'язання повинні зменшитись.

2. Налагодження процедури відшкодування податку на додану вартість (ПДВ). Це буде зроблено для підтримки експорту товарів, а також для підвищення довіри до держави зі сторони бізнесу. Як наслідок ми очікуємо зменшення спокуси до фальсифікації та корупційних планів.

3. Наступний крок – ідентифікація, уповноваженими органами країни, найманих працівників та їх роботодавців, котрі працевлаштовувалися без укладання належним чином трудових договорів з роботодавцями, а роботодавці з працівниками. З огляду на досвід таких країн як: Німеччина (Федеральна фінансова поліція), Швейцарія, Австрія – жорстоке покарання роботодавців, котрі неофіційно працевлаштовують активне працездатне населення без укладання договорів. Наприклад австрійські роботодавці зобов'язані реєструвати своїх працівників у відповідних органах соціального страхування – до початку роботи – гарний приклад для наших роботодавців, який необхідно втілити в реальність. Це дуже важливий

крок, оскільки це напряду впливає на можливість входження працездатного населення в тіньовий сектор. Також, виконавши цей крок значно збільшиться обсяг надходжень до належних державних фондів.

4. Впровадження одноразової амністії капіталу. Для розуміння, амністія капіталу передбачає можливість для резидентів країни (крім державних службовців) подати декларацію, в якій зазначаються всі активи, котрі не були оподатковані до державних фондів. У цьому випадку немає необхідності зазначати джерела походження активів, і в свою чергу держава гарантує, що не буде здійснено кримінальної відповідальності за ухилення від оподаткування. Можна сказати, що буде надана унікальна можливість легалізувати одноразово свої капітали та уникнути неприємностей. Кошти слід перевести на банківський рахунок та сплатити на них податок впродовж десяти днів, який значно нижчий від офіційної ставки податку - від 2,5% до 9%. На думку багатьох експертів, це дасть змогу вивести з «тіні» в межах від 10 до 20 мільярдів доларів. На наш погляд, такі дії призведуть до легалізації доходів суб'єктів господарювання, збільшить доходи держави на 15-20%. Підвищиться культура бізнесу. [56,54]

Етап «Боротьба з корупцією».

Корупція – одна з найболючіших тем на шляху розвитку української економіки.

5. Впровадження на новий лад антикорупційної реформи, що удосконалисть боротьбу з корупційними схемами в Україні. В першу чергу, слід повністю усунути політичний вплив та можливість будь-якого тиску на незалежні антикорупційні органи, здебільшого на НАБУ та НАЗК, першочергово надати цим органам повну свободу прийняття рішень. Важливо запобігти впливу судів на діяння цих незалежних органів. Ми маємо негативних досвід з жовтня 2020 року, Конституційний суд відмінив запропонований закон про електронне декларування, розбивши вщент шестирічне напрацювання антикорупційних органів та поставивши під загрозу відносини з країнами Заходу. Було закрито 110 кримінальних справ, в

яких залучені були видатні посадовці в результаті скасування кримінальної відповідальності за нечесне, недостовірне декларування. [57]

6. Використання відкритих, публічних, прозорих тендерних заходів при здійсненні закупівлі підприємств, що вважаються державними чи комунальними. На наш погляд це спричинить спад цін близько 30-50% на закупівлі послуг та товарів, призведе до підвищення інвестиційної привабливості української економіки, підвищення прибутковості підприємств-постачальників та знизить соціальну нерівність у розподілі доходів. [54]

7. Здійснити розмежування бізнес-середовища та держави. Тобто запровадити заборону для народних депутатів та державних посадовців вести підприємницьку діяльність, задля превентивних заходів, адже на наш погляд це пряма спокуса до корупції та шахрайських схем для осіб котрі мають владні повноваження. В свою чергу забезпечити для них хороші заробітні плати та соціальне забезпечення. Бля підприємців впровадити дії для полегшення ведення бізнесу, зменшити кількість ліцензій, документів, дозволів, усунути якнайглибше бюрократичні процеси. Що ми отримаємо? Найперше – усунення мотивації порушити закон, по-друге ріст інвестиційної привабливості країни. [54]

8. На нашу думку, важливим кроком також буде впровадження суворих каральних вироків та жорстоке покарання відповідно до масштабу злочинів, що повинні накладатися в ході публічних процесів, спрямованих на боротьбу з корупціонерами. Повноваження з застосуванням законів з виконання розслідування і кримінального переслідування є головним механізмом в боротьбі з корупцією. Створення відповідних інституцій, які будуть здійснювати контроль і проводити розслідування публічно корупційних схем. На ряду з такими країнами як Гонконг, Латвія, Сінгапур, Литва, де були створені багатоцільові органи в боротьбі з корупцією. Служби в галузі правоохоронних органів, сюди відносять: спеціалізовані поліцейські служби – Великобританія, Бельгія, Норвегія. Певні спеціалізовані прокурорські служби та підрозділи – Румунія, Іспанія, Хорватія. Державні

вповноважені органи із перешкоджання та запобігання корупції: Франція, Словенія, Македонія, Албанія. До корупціонерів застосовувати жорстокі покарання, ще вищі адміністративні штрафи та навіть позбавлення волі до 5-7 років, та в майбутньому назавжди відсторонення від державних посад, як було зроблено в Польщі – тотальна заборона для ведення підприємницької діяльності всіх фізичних осіб, котрі раніше вдавалися до серйозного податкового злочину. [58]. На наш погляд, це значним чином знизить бажання у посадових осіб здійснювати будь-які махінації задля отримання власної вигоди, адже зрештою можна поплатитися дорогою ціною за свої спекуляції. В підсумку такі заходи також спровокують підвищення привабливості національної економіки для інвесторів.

9. Проведення судової реформи та реформи правоохоронної системи задля підвищення важливості конституційного правосуддя та гарантії впевненості в справедливості й доброчесності всіх здійснених судових рішень. Така практика здійснюється в Великобританії. Значна кількість зусиль докладається для посилення незалежності судів та підвищення рівня довіри громадян до судової системи та влади. Таким чином ми досягнемо захисту права власності для громадян, посилимо боротьбу з рейдерством, досягнемо соціальної стабільності та підвищимо інвестиційну привабливість нашої країни. [54]

10. Впровадження електронного урядування. Удосконалювати додаток «Дія» сприяти розширенню електронного урядування. Як на прикладі такої країни як Канада. Саме ця країна однією з перших у всьому світі впровадила відкритий доступ до інформації необхідних державних структур. Канада – лідер в інноваціях у сфері "електронного уряду". Було комплексно розроблено портали, веб-сайти, котрі забезпечують доступ до інформації з усіх аспектів життя. Поряд з Канадою найкращі практики застосовувались у таких країнах як: Австралія, Індія, Сінгапур, Німеччина, Норвегія, Південна Корея та США. [59] Ми очікуємо, що це призведе до більшої прозорості у прийнятті рішень урядових структур, знизиться рівень корупції.

11. Поступове залучення населення до розширення обсягів використання безготівкових розрахунків, надання всіх умов для цього. Здійснити заходи з удосконалення платіжної системи в Україні. Популяризація безготівкового способу життя «cashless» серед населення України. [53] Така практика застосовувалась у Румунії, де здійснювались заходи заохочення до використання електронних платежів. До прикладу в Італії запровадили санкцій для роздрібних торговців і постачальників послуг, які не приймають кредитні картки. Такі заходи допоможуть досягти кращого контролю за фізичними та юридичними особами, їх джерелами доходу, дасть змогу виявити ситуації, де витрати перевищують доходи.

Механізми удосконалення регулювання банків.

12. Забезпечення більшої прозорості в роботі НБУ, а також Фонду гарантування вкладів та Міністерства фінансів щодо питань, пов'язаних з рефінансуванням банків, націоналізацією банків та зокрема, відкритість і прозорість у розпорядженні активами таких банків, що вважаються неплатоспроможними. Що ми цим досягнемо? Такі дії провокуватимуть підвищення довіри населення до банків та банківської системи, підвищення відповідальності банкірів та стійкості банківської системи до можливих стресів та потрясінь.

13. Створення дієвого механізму для повернення на Україну грошових коштів й активів, які були вивезені за кордон та були незаконно отримані через операції з відмивання грошей та навіть фінансування явищ тероризму. Таким чином ми повернемо кошти українського бізнесу та збільшимо надходження до державного бюджету. [54]

14. Введення оподаткування на капітал, що виводиться. Це нововведення на порозі реалізації. Такий процес надасть бізнесу право самостійно і буквально без участі держави вирішувати, скільки та коли виплачувати в бюджет з усіх доходів компанії, в той час впроваджуючи елементи та складові доречного захисту національної податкової бази та стимулюючи тотальну економічну активність. [55]

15. Вести податкову політику, яка сприятиме підвищенню податкової моралі. Саме це є одним з найважливіших елементів для повернення грошових коштів до державних бюджетів. Для того, щоб підвищити податкову мораль ми можемо взяти приклад з уряду Данії, адже уряд цієї країни постійно впроваджує оновлені програми для підтримки населення, підвищення добробуту - хороша податкова політика, докорінно розвиває податкову мораль в країні.

16. Запровадження оновленої митної реформи в Україні. Покращити правові норми, що контролюють формування трансфертного ціноутворення, а також протидіяти уникненню оподаткування через використання міжнародних контрактів. Наразі під час воєнних дії митна реформа покладена на забезпечення майже повністю безперешкодного ввезення з-за кордону вантажів, котрі є особливо необхідними в умовах воєнного стану до них належать: товари першої необхідності, також гуманітарна допомога, різні продукти харчування, паливо та інше. [60]

17. Дивлячись на досвід таких країн як: Болгарія, Італія, Греція – котрі встановили певний поріг, вище якого готівкові платежі не допускаються або про них необхідно повідомляти владу. На наш погляд було б доцільно запровадити обмеження на використання готівки у розмірі більше, ніж 30 000 грн. для купівлі товарів чи послуг. Платежі понад 30 000 грн. повинні здійснюватись через банківську картку.

18. Спираючись на досвід високорозвиненої США необхідно посилити роль спеціальних державних служб, для регулювання певних секторів, які є особливо схильними до тіньової економіки. Співробітники ФБР у США часто працюють у корпораціях та концернах задля контролю над їх діяльністю. Геніальним рішенням уряду США було введення обов'язкової перевірки на поліграфі для державних посадовців задля розкриття корупційних схем та податкових злочинів. На наш погляд необхідно обов'язково запровадити систему поліграфії серед українських держчиновників.

19. Впровадити політику боротьби з оліхархією. Встановити суворий відбір для високопосадових посад у державі шляхом проведення конкурсу, де результати будуть залежати виключно від професійних навичок та репутації кандидатів, та ніяким чином не від особистих знайомств, родинних чи політичних зв'язків. Пропонуємо запрошувати незалежних іноземних експертів для участі у конкурсах і прийнятті рішень щодо кандидатур.

20. Активізувати та продовжити процес європейської інтеграції України, узгоджуючи українське законодавство з правовими нормами Європейського Союзу, зосереджуючись, зокрема, на гармонізації митного, трудового права та фінансових послуг.

Державна стратегія з детінізації української економіки входить до загальної політики держави щодо регулювання економіки. Така державна політика потребує відповідального ставлення, належної підготовки та використання доречного набору інструментів, а також важливо оцінити соціальні та економічні наслідки після впливу на реальний та фінансовий сектори економіки. Політична підтримка та згуртованість політичних інтересів є важливими факторами успіху у процесі детінізації, разом з послідовними реформами суспільства, уникненням популізму та каранням безвідповідальної поведінки посадовців, а також зміною українського менталітету в напрямку усвідомлення важливості дотримання громадянської позиції та активної участі у загальному процесі розвитку і процвітання нашої економіки.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного нами дослідження було встановлено, що тіньова економіка, яка також відома як підпільна чи неофіційна, включає нелегальне, незадеклароване економічне діяння, котре не враховується в офіційних статистичних звітах та не підлягає сплаті податків до державного бюджету. Як зазначається у даній роботі найчастіше тіньова економіка охоплює торгівлю наркотиками, нелегальну зайнятість, незаконну міграцію, контрабанди, ухилення від сплати податків та інші види підпільної діяльності. Тіньова економіка як правило виникає через різноманітні причини, включаючи економічну нерівність населення, високий податковий тягар, бюрократичні зтяжні перешкоди, корупційні схеми та недостатньо розвинену регуляторну політику. В деяких випадках працівники вступають в неофіційну економіку через відсутність легальних можливостей високого заробітку, в решті випадків це стає способом уникнення сплати податків та правового контролю. Тіньова економіка має загальний негативний вплив на офіційну економіку і суспільство в цілому. Вона позбавляє працівників соціального захисту та порушує їх встановлені законом права, які не діють в умовах «тіні». Варто наголосити, що за проведеним дослідженням тіньова економіка є все-таки більш негативним явищем з багатьох виявлених причин. Вона створює серйозні наслідки для населення та економіки, котрі можуть значно похитнути інвестиційну привабливість країни, погіршити економічний стан, призупинити розвиток та погіршити добробут населення. Як одна з ключових проблем, тіньова економіка призводить до втрати доходів для держави. Нелегальний сектор економіки позбавляє уряд від податків і зборів, які б могли бути використані на розвиток інфраструктури, соціальні послуги та інші важливі сфери. Внаслідок цього, держава стикається з фінансовими проблемами, обмеженнями у бюджетних видатках та зниженням здатності уряду виконувати свої головні функції. Також тінізація поглиблює нерівність та соціальну несправедливість, посилює економічну нестабільність.

Підпільні підприємства та ухилення від сплати податків сприяють збагаченню лише окремих груп людей, тоді як більшість населення залишається у незадовільних умовах, що збільшує розшарування населення на бідних та багатих. Це призводить до збільшення соціальної напруги та невдоволення, а також створює перешкоди для стабільного швидкого розвитку суспільства. Ми дослідили, що саме з цих причин необхідно вжити можливих ефективних заходів, для подолання тіньової економіки. Боротьба з тіньовим сектором вимагає комплексного підходу, включаючи соціальні, економічні та політичні заходи, які базуються на світовому досвіді процесу детінізації.

Станом на початок 2022 р. рівень тіньової економіки в Україні становив 32%, що є високим показником, та дорівнює приблизно третині офіційного ВВП країни.

Детінізація економіки має велике значення для України, особливо при прагненні до входження в Європейський Союз (ЄС). Це важливий крок у процесі євроінтеграції, оскільки ЄС висуває доволі високі стандарти щодо прозорості, налагодженого податкового законодавства, боротьби з корупцією та економічної стабільності. Детінізація економіки допоможе Україні вирішити ряд проблем, які могли б стати перешкодою на шляху до входження в ЄС. Заходи, які базуються на світовому досвіді детінізації сприятимуть зменшенню корупції, забезпеченню рівних умов для бізнесу, залученню значних іноземних інвестицій та розвитку конкурентоспроможного ринкового середовища на міжнародній арені. Окрім того, детінізація економіки допоможе збільшити фіскальні надходження до державного бюджету. Це важливо для забезпечення стабільності фінансової та банківської систем, а також розвитку інфраструктури, надання високої якості послуг, належних соціальних програм та інших сфер.

Отже, детінізація економіки є гостро необхідною для України, застосувавши досвід світових економік, це не лише сприятиме поліпшенню економічного стану нашої країни, але й допоможе забезпечити виконання європейських стандартів та вимог, що є надважливими для успішного інтегрування до Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. THE SHADOW ECONOMY AND ITS IMPACT ON A COUNTRY'S FINANCIAL POTENTIAL 2020
URL: <https://agro.icm.edu.pl/agro/element/bwmeta1.element.agro-25e1c9d2-a688-43de-9148-135b9eaa09dc/c/31.pdf>
2. Gutmann P.: The Subterranean Economy. Financial Analysts Journal, Vol. 33, 1977 URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2469/faj.v33.n6.26>
3. О. Б. Бутнік-Сіверський, В. О. Петренко Монографія «Тінізація економіки та інтелектуальної економіки як загроза національній безпеці країни та їх детінізація» 2020 рік. URL: http://ndiiv.org.ua/Files2/vydannia_2020/shadow_intellect_econom.pdf. С. 13.
4. Турчинов О. В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О. В. Турчинов. К.: АртЕК. 1995. С. 32.
5. Нагребельний В. П. Тіньова економіка / В. П. Нагребельний, В. М. Попович // Юрид. енцикл.: у 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К., 1998. Т. 6. С. 74–76.
6. Ярмоленко А. Тіньова економіка / А. Ярмоленко // Політика і час. 1996. № 5. С. 51.
7. О. Б. Бутнік-Сіверський, В. О. Петренко Монографія «Тінізація економіки та інтелектуальної економіки як загроза національній безпеці країни та їх детінізація» 2020 рік. URL: http://ndiiv.org.ua/Files2/vydannia_2020/shadow_intellect_econom.pdf. С. 14.
8. Tanzi, V.: Uses and Abuses of Estimates of the Underground Economy. The Economic Journal, 109 (June), 1999. URL: <https://academic.oup.com/ej/article-abstract/109/456/338/5128722?redirectedFrom=fulltext>
9. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years?, WP/18/17, January 2018, С. 4

10. Пірнікоза П.В. «Теоретична сутність економічної категорії «Детінізація економіки» 2017 рік. С. 66
11. Dmitry G. Lomsadze METHODOLOGY OF SHADOW ECONOMY STUDIES 2020 С. 7-10
12. Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання : аналітичний огляд / [упоряд.: С. С. Чернявський, В. А. Некрасов, А. В. Титко та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 11
13. Анжеліка Кучеренко та О.В. Повстин «Тіньова економіка: сутність, причини виникнення та шляхи подолання» URL:
<https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/6702/1/Кучеренко.pdf> С. 1
14. Dominik H. Enste “The shadow economy in industrial countries”
URL:[file:///D:/%D0%98%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%9D%D0%95%D0%A2/shadow-economy-in-industrial-countries-1%20\(1\).pdf](file:///D:/%D0%98%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%9D%D0%95%D0%A2/shadow-economy-in-industrial-countries-1%20(1).pdf)
15. Tanzi, V. “Uses and abuses of estimates of the underground economy.” Economic Journal 109:456 (1999): С. 338–347.
16. Schneider, F. “Shadow economies and corruption all over the world: New estimates for 145 countries.” Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal 1 (2007): 1–66.
17. Подмазко О.М., ст. викладач, кафедра економічних теорій, Одеський інститут фінансів УДУФМТ Тіньова економіка: сутність та структура С. 152
18. Friedrich Schneider Dominik Enste “Hiding in the Shadows. The Growth of the Underground Economy” URL:
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues30/#:~:text=the%20official%20economy.,What%20Is%20the%20Shadow%20Economy%3F,from%20monetary%20or%20barter%20transactions>
19. Міністерство економіки України «Про затвердження методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки»
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0123665-09#Text>

20. Effects of the increasing shadow economy URL:
<https://www.cambridge.org/core/books/abs/shadow-economy/effects-of-the-increasing-shadow-economy/14DD75D9B68C9201EE0AF98A0DC7CFF0>
21. Пірнікоза П.В. Фіскальні та економічні наслідки тіньової економіки / П.В. Пірнікоза. // Економіка та держава. – 2016. – No9. – С. 84–88
22. The Bleyzer Foundation. (2019). Current reports. Retrieved February 1, 2019, from URL: <http://www.bleyzerfoundation.org/macroeconomic-updates/current-reports>
23. Мінфін. Кількість банків в Україні (2008-2023)
[URL:https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/](https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/)
24. П'ясецька-Устич С. В. Корупція і тіньова економіка в системі соціально-економічних відносин суспільства / С. В. П'ясецька-Устич. // Вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – No10. – С. 34–39.
25. Тінізація економіки в Україні: причини та напрями подолання [монографія]/ [Онищенко В. О. та ін.]: за заг. ред. В. О. Онищенко та Г. В. Козаченко: Полтав. нац. техн. ун-т ім. Юрія Кондратюка. - Полтава ПолтНТУ ім. Ю.Кондратюка, 2016. – 323
26. Гордійчук М. Тіньова економіка: позитивні та негативні ефекти / М. Гордійчук. // Path of science. – 2019. – No3. – С. 2001–2007
27. Краус Н. М. Детермінанти тіньової економіки в інноваційних умовах господарювання: монографія / Наталія Миколаївна Краус. - Полтава: Дивосвіт, 2014. – 144 с.
28. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. Київ: Знання, 2009. 536-647 с.
29. Фінанси тіньового сектору. Вплив тіньового сектору на соціально-економічний розвиток України. URL:
<file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/Telegram%20Desktop/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0>

[%B8-](#)

[%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%83.pdf](#)

30. «Taxation of the Informal Economy in the EU» Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate-General for Internal Policies
Authors: Prof. Dr. Friedrich SCHNEIDER and Dr. Alban ASLLANI PE 734.007 - November 2022
URL:[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/734007/IPOL_STU\(2022\)734007_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/734007/IPOL_STU(2022)734007_EN.pdf)
31. European Union URL: https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/revenue-administration-and-public-financial-management/awareness-campaign-strategy-reduce-shadow-economy-lithuania_en
32. Коментар експертів PwC в Україні щодо результатів спільного зі Світовим банком проекту Paying Taxes. 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2019/paying-taxes-2020.html>
33. Tackling the shadow economy Latvia
URL:<https://ec.europa.eu/social/ajax/BlobServlet?docId=17975&langId=en>
34. Ministry of Finance Republic of Latvia URL:https://www.fm.gov.lv/en/shadow-economy?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F
35. Дяченко О.П. Зарубіжний досвід щодо державних механізмів детінізації економіки країн Європейського Союзу / О.П.Дяченко // Державне управління
URL:
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwimiMDNuNb-AhUwiYsKHRVAWUQFnoECAkQAQ&url=http%3A%2F%2Fpa.stateandregions.zp.ua%2Farchive%2F3_2017%2F12.pdf&usg=AOvVaw3TN759hwL7zA7eafWa8x2a

36. Dreher A. Corruption and the shadow economy: an empirical analysis / A. Dreher, F. Schneider [Електронний ресурс].- Режим доступу
<http://ftp.iza.org/dp1936.pdf>.
37. Тенденції тіньової економіки України та шляхи її детінізації. Горбань С.С.
[URL:https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/449ea29c-cbd4-4895-8f73-676ead491ca3/content](https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/449ea29c-cbd4-4895-8f73-676ead491ca3/content)
38. Social Fraud Bill URL:
 [\(https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2004_I_152/BGBLA_2004_I_152.html](https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2004_I_152/BGBLA_2004_I_152.html) - in German).
39. For more details, see Resources section to access: Williams and Piet, 2008, Measures to tackle undeclared work in the European Union, p.21-24. The term of imprisonment, for organised undeclared work – that is, the recruitment, placement and hiring out of workers without registering them with the relevant social insurance institutions – was extended to two years in 2011 by the Anti-Wage Dumping Law. The law was also revised in 2015 to improve its efficacy.
40. For more details see ILO, 2010, Labour Inspection in Europe: Undeclared Work, Migration, Trafficking, Labour Administration and Inspection Programme p.10.
41. Stimulus packages - see here: URL:
<https://kpmg.com/xx/en/home/insights/2020/04/austria-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>
42. Denmark - National Reform Programme 2023 See: URL:
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/denmarks_national_reform_programme_2022_en.pdf
43. For more details see Resources section to access ILO, Labour Inspection in Europe: Undeclared Work, Migration, Trafficking, Labour Administration and Inspection Programme, p.22.
44. European Commission Italy's recovery and resilience plan. 2023
[URL:https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-](https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-)

[recovery/recovery-and-resilience-facility/italys-recovery-and-resilience-plan_en#digital-transition](#)

45. C P Simon; A D Witte; K Eakin; A Ziegart/ Underground Economy - Estimate of Size, Trends and Structure Executive Summary URL:
<https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/underground-economy-estimate-size-trends-and-structure-executive>
46. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування
Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2021 році
<https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
47. Державна Податкова Служба України «Сплата податків – конституційний обов’язок громадян» URL:<https://rv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/482025.html>
48. The shadow economy in Ukraine: from the Soviet Union to the present
URL:<https://istznu.org/index.php/journal/article/download/16/10/>
49. Інформаційний бриф: Протидія тінізації економіки 2022
URL:https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00ZKWX.pdf
50. Що має виконати Україна, щоб увійти до Євросоюзу 2023
URL:https://tvoemisto.tv/exclusive/shcho_ya_mozhu_zrobyty_shchob_moya_krain_a_stala_chlenom_yevropeyskogo_soyuzu_133931.html
51. Підтримка малого і середнього підприємництва 2023 URL:
<https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva>
52. Центр соціально-економічних досліджень CASE Україна. Інститут соціально-економічної трансформації. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: 2021 <http://iset-ua.org/images/Doslidzennya-shem-2021-final.pdf>
53. Дослідження тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] // Національний Банк України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:

<https://bank.gov.ua/ua/news/all/doslidjennya-tinovoyi-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaye-v-tini>

54.С.О. Баранов. Шляхи детінізації економічних процесів

URL:<https://core.ac.uk/download/pdf/233892334.pdf>

55. Податок на виведений капітал: тривалий старт 2021 URL:

<https://www.epravda.com.ua/publications/2021/06/18/674790/>

56.Амністія капіталу. Економічна правда. URL:

<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/1/687682/>

57.КСУ оприлюднив рішення про скасування електронного декларування URL:

https://lb.ua/news/2020/10/28/469280_ksu_oprilyudniv_rishennya_pro.html

58. Організація економічного співробітництва і розвитку. «Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей.» URL:

<https://www.oecd.org/corruption/acn/39972270.pdf>

59.Кращі практики впровадження електронного урядування: зарубіжний досвід.

URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Krashhi-praktiki-vprovadzhennya-elektronного-uryaduvannya_zarubizhnij-dosvid.pdf

60.Митна реформа під час війни 2023 квітень URL:

<https://www.unian.ua/economics/transport/mitna-reforma-v-ukrajini-mitna-reforma-pid-chas-viyni-v-ukrajini-novini-ukrajina-11775787.html>

ДОДАТКИ

Додаток А

1. Основні групи класифікацій явищ прояву тіньової економіки. [17]

Підхід	Класифікаційна ознака	Елементи
Економічний	Стадії суспільного Виробництва	Тіньове виробництво (невраховане, приховане і т.п. виробництво)
		Тіньовий розподіл (використання державного майна в особистих цілях, незаконний розподіл доходів і т.п.)
		Тіньовий обмін (бартерні операції (толінг), завищення цін, спекуляції, обман покупців і т.п.)
		Тіньове споживання (споживання продуктів власного виробництва домогосподарствами, користування послугами без будь-якого оформлення відносин і т.п.)
	Сектор економіки	Виробничий сектор
		Сектор домашніх господарств
		Сектор державного управління
		Фінансовий сектор
		Сектор некомерційних підприємств
		Інші сектори економіки
	Галузева ознака	Промисловість
		Сільське господарство
		Будівництво
		Торгівля
		Та інше
	Види ринків	Ринок капіталу
		Ринок інформації
		Ринок праці
		Ринок землі
		Ринки кінцевої продукції

	Характер результатів економічної діяльності	Продуктивна економіка (тіньове виробництво товарів та послуг)
		Фіктивна економіка (приписки, хабарництво, обман споживачів і т.п.)
		Непродуктивна (кримінальна) економіка (незаконний перерозподіл доходів, створених раніше: вимагання, крадіжки, грабіж і т.п.)
	Спосіб отримання тіньових доходів	Приховування фактичного обсягу виробленої (або реалізованої) продукції, виконаних робіт, наданих послуг
		Завищення або заниження витрат
		Використання службового становища для одержання тіньових доходів
		Порушення встановлених правил і норм, обман покупців
		Всі види злочинів проти власності (вимагання, шахрайство, крадіжки і т.п.)
	Соціальний	Творчий (позитивний) характер (створення робочих місць, зняття соціальної напруженості, запобігання банкрутству підприємств і т.п.)
		Деструктивний (негативний) характер (зниження доходів держбюджету, відсутність соціального захисту осіб, які працюють у тіньовій економіці і т.п.)

	Соціально-нормативна характеристика поведінки суб'єктів господарювання	Тіньова економіка формальних зв'язків (дії господарюючих суб'єктів визначаються застарілими, але ще сприйнятими суспільством, тому функціонуючими нормами і правилами поведінки, підпорядкування і т.п.)
		Тіньова економіка неформальних зв'язків (система неформальних відносин, основу якої складають особисті відносини, доповнює офіційно встановлений порядок зв'язків між суб'єктами того чи іншого процесу)
		Економіка традиційних зв'язків (система відносин в неофіційній економіці (економічні відносини) - підтримуються всі соціальні норми поведінки
		Економіка кримінальних зв'язків (система відносин у кримінальній, підпільній, фіктивної економіці) - порушуються всі соціальні норми поведінки.
Правовий	За формою власності	Тіньова діяльність приватних господарюючих суб'єктів
		Тіньова діяльність домашніх господарств та некорпорованих економічних одиниць
		Тіньова діяльність державних підприємств
	За юридичним статусом господарюючих	Офіційно зареєстровані господарюючі суб'єкти, що мають приховане

	економічних одиниць	виробництво
		Офіційно не зареєстровані господарюючі суб'єкти: - фізичні особи, що виробляють товари або надають послуги, не зареєстровані як приватні підприємці і не оформляють їх у юридичній формі; - юридичні особи, що виробляють товари або надають послуги, але при цьому не зареєстровані в податкових органах і органах статистики
	Форми незаконного перерозподілу доходів і активів	Всі види злочинів проти власності (шахрайство, крадіжки, грабежі, розбій, привласнення або розтрата майна; заволодіння з корисливою метою майном шляхом зловживання службовим становищем; вимагання)
		Господарські злочини (порушення законодавчо встановлених норм і правил, обман покупців і т.п.)
		Будь-які форми нелегального вивозу капіталу
		Посадові злочини (хабарництво, зловживання службовим становищем)
		Інші види злочинів (виготовлення і збут підроблених цінних паперів, банківських білетів, цінних паперів, продаж зброї)

Додаток Б
до Методичних рекомендацій
розрахунку рівня тіньової економіки.

Показники, джерела вхідної інформації та розрахунок рівня тіньової економіки за методом "витрати населення - роздрібний товарооборот" [19]

N з/п	Показники	Одиниця виміру	Джерело вхідної інформації, розрахунок
1	Кількість домогосподарств (К _{дом t})	тис. одиниць	розділ "Структура грошових доходів і сукупних ресурсів домогосподарств" статистичного збірника "Витрати і ресурси домогосподарств України"
2	Споживчі грошові витрати на придбання товарів у середньому на 1 домогосподарство за місяць (В _{t гр тов 1 дом/міс})	гривень	- " -
3	Споживчі грошові витрати на придбання послуг у середньому на 1 домогосподарство за місяць (В _{t гр посл 1 дом/міс})	- " -	- " -
4	Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель на 1 домогосподарство за місяць (СП _t)	- " -	- " -

	t загот 1 дом/міс		
5	Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель, кумулятивно (СП) загот t	млн. гривень	розраховується як добуток вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель на 1 домогосподарство за місяць (СП), t загот 1 дом/міс кількості домогосподарств (К) та кількості t дом місяців у періоді, що аналізується
6	Соціальні трансферти в натурі, кумулятивно (Тр) соц t	млн. гривень	розділ "Доходи населення" статистичного бюлетеня "Про соціально-економічне становище України"
7	Витрати населення на придбання товарів та послуг за даними балансу доходів населення (ВН) t	- " -	- " -
8	Обсяг роздрібного товарообороту підприємств, які здійснюють діяльність з роздрібної торгівлі та ресторанного господарства (РТ) підв t	- " -	розділ "Торгівля та ресторанне господарство" статистичного бюлетеня "Про соціально-економічне становище України"
9	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) у діючих	- " -	підрозділ 7.2 "Основні показники діяльності суб'єктів

	цінах фізичних осіб - підприємців (РТ фіз. осіб т	підприємництва за видами економічної діяльності" розділу 7 "Основні показники діяльності суб'єктів підприємництва" статистичного збірника "Діяльність підприємств - суб'єктів підприємницької діяльності" за такими видами економічної діяльності: торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт; роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку
--	--	---

Додаток В
до Методичних рекомендацій
розрахунку рівня тіньової
економіки

Показники, джерела вхідної інформації та розрахунок рівня тіньової економіки за фінансовим методом [19]

N з/п	Показники	Одиниця виміру	Джерело вхідної інформації, розрахунок
1	Валовий дохід (В) і	тис. гривень	розраховується як сума даних, відображених у рядках 35, 60, 110, 120, 130 форми N 2, наведеної в додатку до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 N 87 (з0391-99, з0397-99), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21.06.99 за N 397/3690, і даних, відображених у рядках 30, 40, 50 форми N 2-м, наведеної в додатку до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000

			N 39 (z0161-00), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15.03.2000 за N 161/4382
2	Вартість товарів, робіт і послуг, використаних у процесі виробництва (П) і	тис. гривень	розраховується як сума різниці між сумою даних, відображених у рядках 40, 70, 80, 90, 140, 150, 160, та сумою даних, відображених у рядках 240, 250, 260 форми N 2, наведеної в додатку до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку з "Звіт про фінансові результати", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 N 87 (z0391-99, z0397-99), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21.06.99 за N 397/3690, та суми даних, відображених у рядках 90, 130, 150 форми N 2-м, наведеної в додатку до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 N 39 (z0161-00), зареєстрованого в Міністерстві юстиції

			України 15.03.2000 за N 161/4382
3	Індекс вихідних цін на продукцію в і-му виді економічної діяльності (I вих t ij)	-	індекси цін виробників промислової продукції (до відповідного періоду попереднього року), індекси цін на будівельно-монтажні роботи за видами економічної діяльності та типами будівель і споруд (до відповідного періоду попереднього року), розраховані органами державної статистики індекси-дефлятори валової доданої вартості в порівнянних цінах за видами економічної діяльності (сільське господарство, мисливство, лісове господарство, торгівля, діяльність транспорту та зв'язку, освіта, охорона здоров'я, фінансова діяльність, інші види економічної діяльності) відповідно до експрес-випуску Державного комітету статистики України "Випуск товарів та послуг і валовий внутрішній продукт"
4	Частка витрат продукції в j-му виді економічної діяльності на	відсотків	таблиця "витрати- випуск" у цінах споживачів (формується органами

	виробництво продукції		державної статистики)
	в і-му виді		
	економічної		
	діяльності (A)		
	ji		

Додаток Д
до Методичних рекомендацій
розрахунку рівня тіньової
економіки

Показники, джерела вхідної інформації та розрахунок рівня тіньової економіки за монетарним методом. [19]

N з/п	Показники	Одиниця виміру	Джерело вхідної інформації, розрахунок
1	Гроші поза банками (М0) t	млн. гривень	розділ "Наявна грошова маса в обігу та її розміщення" бюлетеня Національного банку України
2	Переказні кошти у національній валюті (Д0) t	- " -	- " -
3	Грошова маса (М1) t	- " -	- " -
4	Грошова маса (М2) t	- " -	- " -
5	Витрати населення на придбання товарів та послуг (ВН) t	- " -	розділ "Доходи населення" статистичного бюлетеня "Про соціально-економічне становище України"
6	Соціальні трансфери в натурі (Тр соц t	- " -	- " -
7	Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного	- " -	розділ "Структура грошових доходів і сукупних ресурсів домогосподарств"

	господарства та від самозаготівель на 1 домогосподарство за місяць (СП) загот 1 дом/міс t		статистичного збірника "Витрати і ресурси домогосподарств України"
8	Кількість домогосподарств (К) дом t	тис. одиниць	- " -
9	Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель, кумулятивно (СП) загот t	млн. гривень	розраховується як добуток вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель на 1 домогосподарство за місяць (СП), загот 1 дом/міс кількості домогосподарств (К) і кількості t дом місяців у періоді, що аналізується
10	Приріст фінансових активів (Ф) a t	- " -	розділ "Доходи населення" статистичного бюлетеня "Про соціально-економічне становище України"
11	Кошти населення на будівництво власних квартир (КН) бк t	- " -	підрозділ "Капітальні інвестиції за джерелами фінансування" розділу "Капітальні інвестиції" статистичного бюлетеня Державного комітету статистики України

12	Кошти населення на індивідуальне житлове будівництво (КН) іжб т	- " -	- " -
----	---	-------	-------

Додаток Ж
до Методичних рекомендацій
розрахунку рівня тіньової економіки.

Показники, джерела вхідної інформації та розрахунок рівня тіньової економіки за електричним методом [19].

N з/п	Показники	Одиниця виміру	Джерело вхідної інформації, розрахунок
1	Обсяг виробництва електроенергії ($\sum E_t$)	млрд.кВт/год.	розділ "Електробаланс" статистичного щорічника "Матеріально-технічні ресурси України", дані форми N 24-енергетика (річна) "Електробаланс, склад енергетичного устаткування і звіт про роботу електростанцій (електрогенераторних установок)" (va239202-09), затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 12.07.2007 N 215 (v0215202-07)
2	Обсяг імпорту електроенергії ($\sum E_t$)	- " -	- " -
3	Обсяг експорту електроенергії ($\sum E_t$)	- " -	- " -
4	Індекс зміни витрат палива, теплоенергії та електроенергії на технологічні потреби (I)	-	дані форми N 11-МТП (піврічна) "Звіт про результати використання палива, теплоенергії та

	ПЕР t		електроенергії", затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 26.06.2008 N 214 (v0214202-08 , va214202-08)
--	-------	--	---

Додаток К
до Методичних рекомендацій
розрахунку рівня тіньової економіки.

Показники, джерела вхідної інформації та розрахунок рівня тіньової економіки за методом збитковості підприємств [19].

N з/п	Показники	Одиниця виміру	Джерело вхідної інформації, розрахунок
1	Обсяг України (ВВП) t	млн. гривень	позиція "Валовий внутрішній продукт" експрес-випуску Державного комітету статистики України "Випуск товарів та послуг і валовий внутрішній продукт"; позиція "Валовий внутрішній продукт" розділу 2.1 "Валовий внутрішній продукт" статистичного бюлетеня "Національні рахунки України"
2	Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування (сальдо прибутку) підприємств (М) СП оф t	- " -	розділ "Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування за видами економічної діяльності" статистичного бюлетеня Державного комітету статистики України
3	Прибуток прибуткових підприємств (М) ПП оф t	- " -	- " -
4	Збиток/від'ємний прибуток збиткових підприємств (М) ПЗ оф t	- " -	- " -

1: Size of the Shadow Economy of the 27 EU-Countries + United Kingdom (up to 2020) over 2003 – 2022 (in % of official GDP)[30].

Country / Year	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Austria	10.8	11.0	10.3	9.7	9.4	8.1	8.5	8.2	7.9	7.6	7.5	7.8	8.2	7.8	7.1	6.7	6.1	7.2	6.9	6.6
Belgium	21.4	20.7	20.1	19.2	18.3	17.5	17.8	17.4	17.1	16.8	16.4	16.1	16.2	16.1	15.6	15.4	15.1	16.2	16.0	16.0
Bulgaria	35.9	35.3	34.4	34.0	32.7	32.1	32.5	32.6	32.3	31.9	31.2	31.0	30.6	30.2	29.6	30.8	30.1	32.9	32.4	33.1
Croatia	32.3	32.3	31.5	31.2	30.4	29.6	30.1	29.8	29.5	29.0	28.4	28.0	27.7	27.1	26.5	27.4	26.4	29.6	29.0	29.7
Czech Republic	19.5	19.1	18.5	18.1	17.0	16.6	16.9	16.7	16.4	16.0	15.5	15.3	15.1	14.9	14.1	13.6	13.1	14.2	13.9	13.5
Denmark	17.4	17.1	16.5	15.4	14.8	13.9	14.3	14.0	13.8	13.4	13.0	12.8	12.0	11.6	10.9	9.3	8.9	9.8	9.6	9.7
Estonia	30.7	30.8	30.2	29.6	29.5	29.0	29.6	29.3	28.6	28.2	27.6	27.1	26.2	25.4	24.6	23.2	22.1	23.6	23.1	22.7
Finland	17.6	17.2	16.6	15.3	14.5	13.8	14.2	14.0	13.7	13.3	13.0	12.9	12.4	12.0	11.5	11.0	10.6	11.4	10.9	10.8
France	14.7	14.3	13.8	12.4	11.8	11.1	11.6	11.3	11.0	10.8	9.9	10.8	12.3	12.6	12.8	12.5	12.4	13.6	13.1	14.2
Germany	16.7	15.7	15.0	14.5	13.9	13.5	14.3	13.5	12.7	12.5	12.1	11.6	11.2	10.8	10.4	9.7	8.5	10.4	10.0	8.8
Greece	28.2	28.1	27.6	26.2	25.1	24.3	25.0	25.4	24.3	24.0	23.6	23.3	22.4	22.0	21.5	20.8	19.2	20.9	20.3	20.93
Hungary	25.0	24.7	24.5	24.4	23.7	23.0	23.5	23.3	22.8	22.5	22.1	21.6	21.9	22.2	22.4	22.7	23.2	26.0	25.0	25.4
Ireland	15.4	15.2	14.8	13.4	12.7	12.2	13.1	13.0	12.8	12.7	12.2	11.8	11.3	10.8	10.4	9.7	8.9	9.9	9.4	10.1
Italy	26.1	25.2	24.4	23.2	22.3	21.4	22.0	21.8	21.2	21.6	21.1	20.8	20.6	20.2	19.8	19.5	18.7	20.4	20.2	20.3
Latvia	30.4	30.0	29.5	29.0	27.5	26.5	27.1	27.3	26.5	26.1	25.5	24.7	23.6	22.9	21.3	20.2	19.8	20.9	20.2	19.9
Lithuania	32.0	31.7	31.1	30.6	29.7	29.1	29.6	29.7	29.0	28.5	28.0	27.1	25.8	24.9	23.8	23.0	21.9	23.1	22.9	22.4
Luxembourg	9.8	9.8	9.9	10.0	9.4	8.5	8.8	8.4	8.2	8.2	8.0	8.1	8.3	8.4	8.2	7.9	7.4	8.6	8.4	8.3
Malta	26.7	26.7	26.9	27.2	26.4	25.8	25.9	26.0	25.8	25.3	24.3	24.0	24.3	24.0	23.6	23.2	22.0	23.5	23.1	23.4
Netherlands	12.7	12.5	12.0	10.9	10.1	9.6	10.2	10.0	9.8	9.5	9.1	9.2	9.0	8.8	8.4	7.5	7.0	8.1	7.8	8.2
Poland	27.7	27.4	27.1	26.8	26.0	25.3	25.9	25.4	25.0	24.4	23.8	23.5	23.3	23.0	22.2	21.7	20.7	22.5	22.0	21.9
Portugal	22.2	21.7	21.2	20.1	19.2	18.7	19.5	19.2	19.4	19.4	19.0	18.7	17.6	17.2	16.6	16.1	15.4	17.0	16.5	15.7
Romania	33.6	32.5	32.2	31.4	30.2	29.4	29.4	29.8	29.6	29.1	28.4	28.1	28.0	27.6	26.3	26.7	26.9	29.3	28.9	29.0
Slovenia	26.7	26.5	26.0	25.8	24.7	24.0	24.6	24.3	24.1	23.6	23.1	23.5	23.3	23.1	22.4	22.2	21.5	23.1	22.5	22.1
South-Cyprus	28.7	28.3	28.1	27.9	26.5	26.0	26.5	26.2	26.0	25.6	25.2	25.7	24.8	24.2	23.6	23.2	22.1	24.3	23.7	23.9

Spain	22.2	21.9	21.3	20.2	19.3	18.4	19.5	19.4	19.2	19.2	18.6	18.5	18.2	17.9	17.2	16.6	15.4	17.4	16.9	15.8
Slovakia	18.4	18.2	17.6	17.3	16.8	16.0	16.8	16.4	16.0	15.5	15.0	14.6	14.1	13.7	13.0	12.8	12.2	14.0	13.7	13.1
Sweden	18.6	18.1	17.5	16.2	15.6	14.9	15.4	15.0	14.7	14.3	13.9	13.6	13.2	12.6	12.1	11.6	10.7	11.7	11.0	10.8
United Kingdom	12.2	12.3	12.0	11.1	10.6	10.1	10.9	10.7	10.5	10.1	9.7	9.6	9.4	9.0	9.4	9.8	9.6	10.7	10.2	10.9
28 EU-Countries / Average (unweighted)	22.6	22.3	21.8	21.1	20.3	19.6	20.1	19.9	19.6	19.3	18.8	18.6	18.3	17.9	17.3	17.0	16.3	17.9	17.4	17.3

2: Size of the Shadow Economy of 3 European OECD-Countries (Non-EU Members) over 2003 – 2022 (in % of official GDP)

Country / Year	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Norway	18.6	18.2	17.6	16.1	15.4	14.7	15.3	15.1	14.8	14.2	13.6	13.1	13.0	12.6	12.2	11.8	10.8	11.6	11.1	10.4
Switzerland	9.5	9.4	9.0	8.5	8.2	7.9	8.3	8.1	7.8	7.6	7.1	6.9	6.5	6.2	6.0	5.8	5.5	6.1	5.8	5.6
Turkey	32.2	31.5	30.7	30.4	29.1	28.4	28.9	28.3	27.7	27.2	26.5	27.2	27.0	26.8	27.2	28.3	29.4	32.5	32.0	32.9
3-Non-EU Countries / Average	20.1	19.7	19.1	18.3	17.6	17.0	17.5	17.2	16.8	16.3	15.7	15.7	15.5	15.2	15.1	15.3	15.2	16.7	16.3	16.3
Unweighted Average of all 31 European Countries	22.4	22.1	21.6	20.9	20.1	19.4	19.9	19.7	19.3	19.0	18.5	18.3	17.9	17.7	17.1	16.7	16.2	17.8	17.3	17.2

3: Size of the Shadow Economy of 5 Highly Developed Non- European OECD-Countries over 2003 – 2022 (in % of official GDP)

Country / Year	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Australia	13.7	13.2	12.6	11.4	11.7	10.6	10.9	10.3	10.1	9.8	9.4	10.2	10.3	9.8	9.4	9.2	8.9	9.7	9.5	9.3
Canada	15.3	15.1	14.3	13.2	12.6	12.0	12.6	12.2	11.9	11.5	10.8	10.4	10.3	10.0	9.8	9.6	9.4	10.3	9.7	10.0
Japan	11.0	10.7	10.3	9.4	9.0	8.8	9.5	9.2	9.0	8.8	8.1	8.2	8.4	8.5	8.6	8.5	8.2	9.1	8.8	8.6
New Zealand	12.3	12.2	11.7	10.4	9.8	9.4	9.9	9.6	9.3	8.8	8.0	7.8	8.0	7.8	7.4	6.9	6.8	7.9	7.3	7.6
United States	8.5	8.4	8.2	7.5	7.2	7.0	7.6	7.2	7.0	7.0	6.6	6.3	5.9	5.6	5.4	5.1	4.8	6.1	6.6	6.1
Other OECD Countries / Unweighted Average	12.2	11.9	11.4	10.4	10.1	9.6	10.1	9.7	9.5	9.2	8.6	8.6	8.6	8.3	8.1	7.9	7.6	8.6	8.4	8.3

4: Size of the Shadow Economy of 36 OECD Countries of Various Unweighted Averages over 2003 – 2022 (in % of official GDP)

Country / Year	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
28 EU Countries / Average (unweighted)	22.6	22.3	21.8	21.1	20.3	19.6	20.1	19.9	19.6	19.3	18.8	18.6	18.3	17.9	17.3	16.8	16.3	17.9	17.4	17.3
3 Non-EU Countries / Average (unweighted)	20.1	19.7	19.1	18.3	17.6	17.0	17.5	17.2	16.8	16.3	15.7	15.7	15.5	15.2	15.1	15.3	15.2	16.7	16.3	16.3
5 Other OECD Countries / Average (unweighted)	12.2	11.9	11.4	10.4	10.1	9.6	10.1	9.7	9.5	9.2	8.6	8.6	8.6	8.3	8.1	7.9	7.6	8.6	8.4	8.3
All 36 Countries / Average (unweighted)	21.0	20.7	20.2	19.4	18.7	18.0	18.5	18.3	18.0	17.6	17.1	17.0	16.7	16.4	15.8	15.4	15.0	16.5	16.1	16.0

Короткий звіт подібності:

Ім'я користувача:
Міжнародної торгівлі і маркетингу Іщенко Анна

ID перевірки:
1015078238

Дата перевірки:
15.05.2023 10:02:51 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
15.05.2023 10:04:24 EEST

ID користувача:
100005724

Назва документа: Волошенко К.В. Світовий досвід імплементації процесу детінізації економіки

Кількість сторінок: 62 Кількість слів: 14738 Кількість символів: 112986 Розмір файлу: 173.25 KB ID файлу: 1014763641

9.38% Схожість

Найбільша схожість: 2.46% з Інтернет-джерелом (<https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=74e86de5-126a-4849..>)

7.82% Джерела з Інтернету

161

Сторінка 64

7.78% Джерела з Бібліотеки

410

Сторінка 67

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

2